هەرێمی کوردستان - عێراق
پەرلەمانی
کوردستان - عێراق

پرۆتۆکۆلەکان

69

سالَی/ 2011 – بەرگی شەست و نۆ

چاپی یەکەم/ سالَی 2011

پێرِیست

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژماره (22) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – یەك شەممە 2011/5/29 ل 5

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژماره (23) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – دوو شەممە 2011/5/23 ل 109

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژماره (24) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – سێ شەممە 2011/5/31 ل 257

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژماره (25) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – سێ شەممە 2011/6/14 ل 291

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژماره (26) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – چوار شەممە 2011/6/15 ل 325

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (25)

سێ شەممە ڕێكەوتی 14\6\2011

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (25)

سێ شەممە ڕێكەوتی 2011/6/14

كاتژمێر (11)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ شەممە ڕێكەوتی 2011/6/14 پەرلەمانی كوردستان - عێراق بە سەرۆكایەتی بەڕێز محمد قادر عبداللە(د.كمال كەركووكی) سەرۆكی پەرلەمان و, بە ئامادەبوونی بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل جێگری سەرۆك و, بەڕێز فرست أحمد عبداللە سكرتێری پەرلەمان, دانیشتنی ژمارە (25)ی خولی سێیەم, ساڵی (2011) ی خۆی بەست.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی بڕگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەمواركراوی ساڵی 1992ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیاری درا دانیشتنی ژمارەی (25)ی خولی سێیەمی هەڵبژاردن لە كات (11)ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ شەممە ڕێكەوتی 2011/6/14 دا بەم شێوەیە بێت:

یەكەم: پێش چاوخستنی داخوازی سەرۆكایەتی ئەنجومەنی وەزیران بەپێدانی متمانە بە بەڕێز (صباح احمد محمد) (مامۆستا ئارام) بە وەزیری شەهیدان و ئەنفالكراوان و سوێند خواردنی یاسایی.

دووەم:

1 - دانانی ئەندامی بەڕێز(عمر عبدالعزیز بهاء الدین صادق) لە لیژنەی نەزاهەت لە جێگای(حمە سعید حمە علی).

9 - جمال طاهر.

10 ئاسۆ كريم.

ئـەم پرۆژەيـە لـە 24 مـاددە پێـك هـاتووە، لەگـەڵ هۆيـەكانی دەرچـواندنی ياسـاكە، داوا لەسـەرۆكايەتی پەرلەمان دەكەم، ئاراستەی ليژنە پەيوەنديدارەكانی بكات، لەگەڵ ڕێزماندا..

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێزان ئەم پرۆژەيـە ئاراسـتەی ليژنـەی ياسايی وئەندامـە بـەڕێزەكان دەكـەين، هـەر بـۆ ئاگاداری ئێـوەی بەڕێز، لە بڕگەی سێيەم، خاڵی (1 و3) چونكە ئيرتيباتی مالی پێوەيـە، ئێمـە لەسـەرۆكايەتی بەنووسـراوی ڕەسمی ئاراستەی سەرۆكايەتی ئەنجومەنی وەزيرانی دەكەين، بۆ ئەوەی ئەوانيش ديراسەی بكەن، كـە دێنـە ليژنەكـە، ئەگـەر ئامادەكارييـەكی تـەواوی خۆيـان هـەبێت ئـەو كاتـە ليژنـەكان بانگيـان دەكـەن، چـونكە ئيرتيباتی مالی تێدايە، بۆ ئاگاداری ئێوەی بەڕێزو ئەنجومـەنی وەزيـران ئێمـە لەسـەرۆكايەتی بەنووسـراوی ڕەسمی ئاگاداريان دەكەينەوە، بۆ خاڵی دواتر.

بەڕێز عونی كمال بەزاز:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بڕگـەی چـوارەم، خوێنـدنـەوەی يەكـەم بـۆ (پـرۆژە ياسـای سـروودی نيشـتمانی هـەرێمی كوردسـتان (ئـەی ڕەقيب))ئەم پرۆژەيە لەلايەن ژمارەی ياسايی ئەندامانی پەرلەمانەوە پێشكەش كراوە، ئەمە دەقەكەيەتی:

بۆ/ سەرۆكايەتی پەرلەمانی كوردستان

بابەت/ پرۆژەی ياسايی

سڵاو ڕێزمان...

ئێمـەی ئەنـدامانی پەرلـەمانی كوردسـتان، هاوپێچـمان گەڵاڵـە كـردووە، بـەناوی(پـرۆژە ياسـای سـروودی نيشـتمانی هـەرێمی كوردسـتان(ئـەی ڕەقيـب)) تكايـە بخرێـتە بەرنامـەی كـاری كۆبوونـەوەی داهـاتووی پەرلەمانی كوردستان، لەگەڵ ڕێزماندا.

ئەو ئەندامانەی كە واژوويان لەسەر ئەو داواكارييە كردووە.

1 - گۆران ئازاد.

2 - عونی بەزاز.

3 - ڕۆژان دزەيی.

4 - شێروان حەيدەری.

5 - شيلان عبدالجبار.

6 - عمر عبدالرحمن.

7 - نيشتمان مرشد.

8 - پەروین عبدالرحمن.

9 - ئامینە زکری.

10 -سالار محمود.

ئەم پرۆژەیە لە 5 ماددەو هۆیەکانی دەرچوواندنی پێك هاتووە، وە هاوپێچە لەگەڵ نۆتەی مۆسیقاکە و سرووەدەکەش، داوا لەسەرۆکایەتی پەرلەمان دەکەم کەوا ئاراستەی لیژنە پەیوەندیدارەکانی بکات، لەگەڵ ڕێزماندا..

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێزان ئەم پرۆژەیە ئاراستەی لیژنەی یاسایی، ڕۆشنبری، ئەندامە بەڕێزەکانی پەرلەمانی کوردستانی دەکەین، بۆ خاڵی دواتر تکایە؟.

بەڕێز شێروان ناصح حەیدەری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بڕگەی چوارەم، پەیوەندی هەیە، بە ئیعتزازی بەڕێز سەرۆکایەتی هەرێم، سەبارەت بە بڕگەی (10) لەماددەی دووەمی یاسای وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان ژمارە(14)ی ساڵی 2010. ئێستا دەقی ڕاپۆرتی لیژنەی یاسایی دەخوێنمەوە سەبارەت بەم ئیعتزازە:

بۆ/ سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان - عێراق

بابەت/ ڕاپۆرتی لیژنەی یاسایی

لیژنەی کاروباری یاسایی ڕۆژی یەك شەممە ڕێکەوتی 4ی گوڵانی 2711ی کۆچی، بەرامبەر بە 2011/4/24 زاینی کۆبوەوە بۆ تاوتوێکردنی تانەلێدانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان لەسەر پرۆژەی یاسای وەزارەتی ڕۆشنبری و لاوانی هەرێمی کوردستان کە لەلایەن پەرلەمانی کوردستانەوە پەسەند کرا، لە بەرواری 2010/11/10، دواتر بڕیاری سەرۆکی هەرێمی کوردستان ژمارە(19)ی ساڵی 2010، گەڕایەوە بۆ پەرلەمان بۆ ئەوەی دەستەواژەی (جێندەر) بگۆڕدرێت بەدەستەواژەیەکی کوردی یان عەرەبی یان پێناسەیەکی ڕوونی ئەم دەستەواژەیە بکرێت، لیژنەش بەم شێوەیە ڕای خۆی دەردەبڕێت:

پێش ئەوەی بچمە سەر ڕاپۆرتەکە پێم باشە دەقی بڕیارەکە بخوێنمەوە:

بڕیاری ژمارە(19)ی ساڵی 2010

بەپێی خاڵی دووەمی بڕگەی (1)ی ماددەی(10)ی یاسای سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان – عێراق، ژمارە(1)ی ساڵی 2005ی هەموارکراو، بڕیارماندا کە یاسای ژمارە(14)ی ساڵی 2010ی یاسای وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی هەرێمی کوردستان، کە پەرلەمانی کوردستان لە دانیشتنی ئاسایی ژمارە(14)ی لە 2010/11/10 تەشریعی کردووە، بگەڕێنینەوە بۆ پەرلەمانی کوردستان بۆ ئەوەی دەستەواژەی (جێندەر)کە لە بڕگەی دەیەمی ماددەی دووەمدا هاتووە، بگۆڕدرێت بە دەستەواژەیەکی کوردی یان عەرەبی پەسەند کراو لەزمانی کوردیدا، یان پێناسەیەکی ڕوونتر بۆ دەستەواژەی جێندەر بکات لە یاساکەدا..

مەسعود بارزانی

سەرۆکی هەرێمی کوردستان

ئێستا دێمەوە سەر دەقی ڕاپۆرتەکەی لیژنەی یاسایی، کە ڕەئیەکەی بەم شێوەیەیە:

1 - لەڕووی ڕووخسارەوە پێشنیار دەکەین تانەگرتنەکە قبوڵ بکرێت، لەبەر ئەوەی لەماوەی یاساییدا پێشکەش کراوە، کە (15)ڕۆژ لەبەرواری وەرگرتنی پرۆژەکە لەلایەن سەرۆکایەتی هەرێمەوە، بەپێی ماددەی (10)یەم (1)ەم فەقەرەی(2) لەیاسای سەرۆکایەتی هەرێم، ژمارە(1)ی ساڵی 2005ی هەموارکراو.

2 - دوو ڕا هەیە، لەسەر تانەکە، ڕای یەکەم: پێشنیار دەکات بڕگەکە بەم شێوەیە دابڕێژرێتەوە:
(دەیەم: بایەخدانی تایبەت بە بوارەکانی کلتورو هونەر و وەرزشی ژنانەو کارکردن لەپێناو بڵاوکردنەوەی کلتوری یەکسانی لەنێوان ئافرەت و پیاو، لە ئەرك ومافدا)واتە لادانی دەستەواژەی (جێندەر) کەلە بڕگەکەدا هاتووە، چونکە دەبێتە هۆی دروست کردنی کێشە، ڕای دووەم: زۆرینە پێشنیار دەکەن، کە بڕگەکە بەم شێوەیە دابڕێژرێتەوە:
(دەیەم: بایەخدانی تایبەت بە بوارەکانی کلتورو هونەر و وەرزشی ژنانەو کارکردن لەپێناوی بڵاوکردنەوەی کلتوری جێندەر (یەکسانی لەنێوان ئافرەت و پیاو) لەئەرك ومافدا)، بۆ ئاگاداری، تانەی سەرۆکی هەرێم و ڕای لیژنەی یاسایی لەم بارەیەوە بخرێتە بەردەم پەرلەمانی بەڕێز، بۆ ئەوەی گفتوگۆی لەسەر بکات و دەربڕینی ڕای گونجاو لەو بارەیەوەو، دەنگدانی لەسەر بدات، لەگەڵ ڕێزماندا.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێزان ئیعترازەکەی بەڕێز سەرۆکی هەرێمی کوردستان، پێویستە بخوێندرێتەوە، بۆیە ئێستا بەردەوام بن. لیژنەی رۆشنبیری بۆ نەهاتنە جێگای خۆتان فەرموون.

بەڕێز عونی کمال بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئێستا ڕای لیژنەی یاسایی سەبارەت بە تانە لێدانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان بۆ یاسای وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان بەزمانی عەرەبی دەخوێنمەوە:

الى/ رئاسة برلمان كوردستان_العراق

م/ تقريراللجنة القانونية

اجتمعت لجنة الشؤون القانونية يوم الاحد 4 /طولان / 2711 كوردي المصادف ليوم 24/ 4 / 2011 ميلادي لدراسة اعتراض رئيس اقليم كوردستان على قانون وزارة الثقافة والشباب لاقليم كوردستان الذي اقره برلمان كوردستان بتاريخ 2010/11/10،وقد اعتراض رئيس الاقليم على

مصطلح(جيندر)الوارد في القانون وأقترح تبديله بمصطلح كوردى او عربي او تعريفه بشكل واضح وتقدم اللجنة رأيها بهذا الشكل :-

أولاً:-

من الناحية الشكلية تقترح قبول الاعتراض لتقديمه خلال المدة القانونية البالغة خمسة عشر يوماًمن تاريخ وصوله الى رئاسة الاقليم استناداًلحكم المادة العاشرة /أولاً/2من قانون رئاسة الاقليم رقم (1)لسنة 2005 المعدل .

ثانياً:هناك رأيان حول الاعتراض :

الرأى الاول:تقترح صياغتها بهذا الشكل :

عاشراً:

الاهتمام الخاص بمجالات الثقافة والفنون والرياضة النسوية ،والعمل من أجل نشر ثقافة (المساواة بين المرأة والرجل في الحقوق والواجبات)

اى حذف مصطلح (جيندر)من الفقرة.

الرأى الثاني :(الاغلبيه)نقترح صياغة الفقرة بهذا الشكل :

عاشراً:

الاهتمام الخاص بمجالات الثقافة والفنون والرياضة النسوية ،والعمل من أجل نشر ثقافة الجندر(المساواة بين المرأة والرجل في الحقوق والواجبات)

راجين التفضل بالأطلاع بعرض أعتراض رئيس الاقليم و رأي اللجنة القانونية بشأنه على البرلمان للمناقشة وأبداء الرأى المناسب بصدده والتصويت.

مع التقدير

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێزان ئێستا ڕاپۆرتی لیژنەی ڕۆشنبیری لەسەری بخوێننەوە، فەرموون.

بەڕێز بكر كريم محمد(ئاسۆ):

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دەقی ڕاپۆرتەكە بەم شێوەیەیە:

لیژنەی پەیوەندیەكان ورۆشنبیری و ڕاگەیاندن و شوێنەوار، لە 2011/4/6، كۆبووەوە سەبارەت بە بڕیاری ژمارە (19)ی ساڵی 2011ی سەرۆكی هەرێم كە پەیوەندی بە بڕگەی (10)ی ماددەی (2)ی یاسای ژمارە(19)ی ساڵی 2010 ی وەزارەتی رۆشنبیری و لاوانەوە هەیە، كۆبوونەوەكە لەگەڵ بەرچاوخستنی ئەو دوو ڕایەدا بوون، یەكەم: بایەخدانی تایبەت بە بوارەكانی رۆشنبیری وهونەرو وەرزشی خانمان وكاركردن بۆ بڵاوكردنەوەی كلتوری یەكسانی و ڕەخساندنی دەرفەتی وەك یەك لەنێوان هەردوو ڕەگەزی (نێر و مێ)لەكۆمەڵگەدا، كە پێشتر لیژنەكەمان پەسەندی كردبوو.

دووەم: ئـەم بڕگەیـە بـەم شـێوەیە دابڕێژرێتـەوە: (بایەخـدانی تایبـەت بـەبوارەكانی رۆشـنبیری وهونـەرو وەرزشـی خانمـان وكـاركردن بـۆ بڵاوكردنـەوەی كلتـوری (جێنـدەر) بـەمانای پێـسپاردنی رۆڵـی كۆمەڵایـەتی بەهەر كەسێك، بەپێی تواناو لیهاتوویی و شارەزایی بێگوێدانە ڕەگەزی ئەو كەسە).

لەگەڵ ڕێزماندا.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێزان ئێستا ئیعتزازی ڕێزدار جەنابی سەرۆكی هەرێم بۆ وشەی (جێندەر)كە لەماددەی (2) بڕگەی(10) هاتووە، دوو پێشنیاریان كردووە، یەكێك دەڵێت لاببرێت، ئەوی تر دەڵێت ڕوونبكرێتـەوە، یـەعنی تـەوزیحی بكرێت، ئێستا بۆ ئەوەی كە دەوترێت با لابدرێت، ئەوە دوورترە لەوەی كە دەڵێت با تەوزیح بكرێت، بۆیـە داوا لە 4 بەڕێز دەكەین كە قسەی لەسەر بكات بۆ مانەوە، وە 4 بەڕێزیش بۆ ئەوەی كە لابدرێت، تا دوایـی بیخەینە دەنگدانەوەو بڕیاری لەسەر بدەن، ئێستا ئەو بەڕێزانەی كە دەیانەوێت دیفاع بكەن لەسەر ئـەوەی كە بمێنێت، ناویان دەنووسم، (سۆزان شهاب، ئاشتی عزیز، سالار محمود، پەریهان قبلای) ئەمانـە دەیانـەوێت دیفاع لەمانەوەی بكەن، ئەوانەی كە دەیانـەوێت لابچێت چوار كەسـیش دیفـاع لـە لاچوونی بكات، ناوتـان دەنووسم، (عمر عبدالعزیز، د. صباح بەرزنجی، د. بەشیر، ئارام قادر)ئێستا سۆزان شهاب، فەرموو.

بەڕێز سۆزان شهاب نوری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

لەگەڵ تێكەڵاو بوونی كلتورو عەولەمەو هاتنە كایەی كۆمەڵێك چەمكی نوێ بۆناو كۆمەڵگاكەمان، بێگومـان وشەی (جێندەر)یش یەكێكە لەو وشانە، وەك (فەیس بووك، تویتەر، ئەنتەرنێت) ئەمانە هەمووی وشـەن، ئیگلیزیشن بەس هاتوونەتە ناو كۆمەڵگای ئێمەوە، هەتا ئێستا كـەس نـەیوتووە بـا فـەیس بـووك تەرجومـە بكەین، كەس نەیوتووە با تویتەر تەرجومە بكەین، ئنتەرنێت كە ئێستا هەر هـەموومان بـەكاری دەهێـنین، كەس رۆژێك لەڕۆژان نەیوتووە با ئەنتەرنێت تەرجومە بكەین بـۆ وشـەیەكی كـوردی، چونكە ئـەم وشـەیە ئەجنەبیەو هاتووەتە ناو كایەی زمانەوانی ئێمەوە، (جێندەر) وشـەیەكە عالەمیـەو وەكو هـەموو وشـەكانی تـر، ئەجنـدای سیاسـی، ئەجنـدا تائێـستا نـەبووە لـەناو كلتـوری زمانـەوانی ئێمـەدا، هـاتووەو خۆشـی فـەرز كردووە، بایكۆت، وشەیەكی ئینگلیزیە، كەس وشەی كوردی بـەكار ناهێنێـت هـەموو دەڵـێن بـایكۆت، بـۆ، بـۆ ئەوانە ئیعتزاز نیە؟، بەڵام بۆ وشەی (جێندەر) كەوەك هەموو وشەكانی تـرە، ئـیعتزاز هـەبێت، ئـەو عەقڵـە پیاو سالارییە چیە؟، كە لەپشـتی ئەوەیـە كـە قبـوڵ ناكـات تەنانـەت بـە وشـەش ئەمـە قبـوڵ بكرێـت، بۆیـە بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، زۆر بە وازح و سەریحی من لەگەڵ ئـەوەدام ئـەم وشـەیە، وەك خـۆی بمێنێتـەوەو تـەعریف بكرێـت، بـۆ ئـەوەی هـیچ كەسـێك تەفسـیری غەڵـەتی بـۆ نـەكات، بیریشـمان نەچێت، هـەموو ئـەو بەڕێزانـەی كـە لێـرە بـووین لـەڕۆژی بڕیـاری 17 خالیەكـەدا كـە دەنگمـان بـۆدا، یـەكێك لـەداواكاری خۆپیشاندەران ئەوە بوو، كـە یەكسانی جێنـدەری بپارێزرێت لەهـەرێمی كوردسـتاندا، ئـەوە داواكـاری ئـەو خەڵكە بوو، ئێستاش دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ داواكارییەكان لەوێ سەیری بكەن، خەڵك لـەوێ داوای كـردووە،

جادەی ئێمە هۆشیارە، خەڵکی ئێمە هۆشیارن، نەیانوتووە نابێ بمێنێت، وتوویانە کە زانیویانە دەبێتە مشت و مڕ وتوویانە دەبێت، پەیڕەوی یەکسانی جێندەری بکرێت لەناو هەرێمی کوردستاندا، ئەوە داواکاری خۆپیشاندەران بووە، هەمووش ڕێزمان لێگرتووەو دەنگیشمان داوە بۆ بڕیارە 17 خاڵیەکە، دەنگیشمان داوە بۆ داواکارییەکانیان، هەر بۆ ڕێزگرتن لە ئارەزووی ئەوان، ئەمڕۆ ئەو وشەیە بمێنێتەوە، تەعریفێك بکرێت، کە ئەو تەعریفە هیچ مەجالی تەفسیرێك نەهێڵێتەوە، ڕۆشنبیری جۆری کۆمەڵایەتی – جێندەر یەعنی ئێمە ئیعتزازەکەی بەڕێز سەرۆکی هەرێمش زۆر بەنەزەری ئیعتیبارەوە وەردەگرین، لەهەردوو حاڵەتەکەدا، داوای وشەیەکی کوردی کردووە، تەعریفیشی دەکەین، ڕۆشنبیری جۆری کۆمەڵایەتی مانای وایە جۆری کۆمەڵایەتی تەعریف کردن یان گۆڕینیەتی، تەرجومە کردنی وشەی جێندەرە، دوای ئەوە قەوسێك دەکرێتەوە(بەمانای تێڕوانینی یەکسانی بۆ تاکەکان، لەسەر بنەمای شارەزایی، پسپۆڕی، توانا، دوور لەجیاکاری ڕەگەزی وپێگەی کۆمەڵایەتیان)، دوایی قەوسەکە دادەخەینەوە، چونکە ئەمە لەزمنی ماددەیەکدایە کە هی وەزارەتەکەیە، کە ئەویش یەکێك لە مەهامەکانیەتی، کە قەوسەکە داخرا، ئەمە دەنووسرێت، ڕەچاوکردنی پلان و پرۆژەکانی هونەری و ڕۆشنبیری ووەرزشی وەزارەت، ئەمە بەڕەئی من هیچ تەفسیرێکی تر هەڵناگرێت، غەیری ئەوەی کە ئێمەی ژنان کە داوا دەکەین یەکسان بین، لەگەڵ برا پیاوەکانمان لەسەر بنەمای شارەزایی، پسپۆڕی و تواناکانمان، نا لەبەر ئەوەی من ژنم، ئەو پیاوە، تەفزیلی ئەو بکرێت بەسەرمدا، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، بەڕێز ئاشتی عزیز، فەرموو.

بەڕێز ئاشتی عزیز صالح:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەڕاستیدا لەوانەیە بەرگری کردن لەوشەیەکی ئاوا بەرگری کردنەکە شێوازێکی جیا وەربگرێت، بەڵام لێرەدا ئەوەی کە من بەپێویستی دەزانم، بەرگری لەم وشەیە بکەم بۆ مانەوەی، لەوەوە سەرچاوە دەگرێت، لەگەڵ ڕێزی زۆرم بۆ ئەو جیاوازییانە، ئەو تێڕوانینە جیاوازانە لەسەر ئەم وشەیە، بەڵام بڕوام بەوە هەیە، کە پێویستە دەست و زمانی موشەریع لەناو پەرلەمانی کوردستاندا والآتر بێت، دەرگاکان کراوەتر بێت، چونکە ناکرێت موشەریع کە لەناو کوردستاندا تەشریعی یاسایەك دەکات پابەند بێت بەهەمان ئەو فەرهەنگ و زاراوانەی کە 10 ساڵ بەر لەئێستا بەکارهاتووە، واتە دەکرێت لەئێستادا وشەیەك لەناو کوردستاندا قبوڵ کراو نەبێت، دەکرێت 5 ساڵی تر زاهیرەیەك بێتە پێشەوە، گۆڕانکارییەك بێتە پێشەوە، کۆمەڵێك وشەی تر لەکوردستاندا خۆی فەرز بکات، هەمیشە موشەریع ئەو کەسەیە کە پێشەنگە لە کۆمەڵگادا، بۆیە ئەو سیفەتی پێشەنگیە، کە ئەدرێت بە موشەریع لەکوردستاندا، یان دەدرێت بە کەسایەتی پەرلەمانتار لەناو پەرلەمانی کوردستاندا، ئەو حەقە دەدات بە ئەندام پەرلەمان کە بتوانێ کۆمەڵێك وشە بەکار بهێنێت، وەکو پێشەنگ کە ئەمە مانای ئەوە نیە، ڕەد کردنەوەیەکی کۆمەڵایەتی، سیاسی، دینی بۆ

کۆمەڵگاکەی خۆی بێت، ئەوەندەی زیاتر دەیەوێت وەکو پێشەنگ هەر دیاردەیەك دێتە پێشەوە وشەکان وەربگرێت و ئیستیفادەی لێ بکات، لێرەدا بەرگری دووەمم، لەوێوە سەرچاوە دەگرێت، ئایا وشە قیمەتەکەی لە خودی وشەکە خۆیدایە؟، یان لە سیاقی ئەو ڕستەیەدایە کە وشەکەی تێدا بەکار دەهێندرێت؟، ئایا ئەو وەزیفەیە چیە؟، کە ئێمە لەناو ئەم پرۆژەیەدا داومانە بە موصتەڵەحی (جێندەر)؟، ئایا وەزیفەیەکی کۆمەڵایەتی دەدرێتێ؟، بە وشەکە خراوەتە پاڵی، یان بەتەنها وەزیفەیەکی بایەلۆجی بەحتە خراوەتە پاڵ وشەی (جێندەر)کە ئەمەیە کێشەکە؟، لەناو کۆمەڵگەی کوردیدا دروست دەکرێت، بۆیە من بڕوام وایە بەهای هەموو وشەیەك، سەرچاوەکەی لەوێوە وەردەگرێت، لە سیاقی ئەو وشەو ئەو وەزیفەیەی کە بەو وشەیە دەبەخشدرێت، لەناو ڕستەکەدا، بۆیە من بڕوام وایە هەموو قیمەت و دەلالەتی ئەم پرۆژەیە، کە پێشکەش کراوە، تەنها جۆری کۆمەڵایەتیە، یەکسانیەکی کۆمەڵایەتیە، ئەبەخشدرێت بە وشەکە، من متمانەم بە موشەریع هەیە لە هەرێمی کوردستاندا، کە ئەو ئازادییەی بدرێتێ کە بتوانێت کۆمەڵێك وشەی تازە وەکو پێشەنگ بەکار بهێندرێت، لەبەرامبەریشدا بۆ ئەوەی ئەو چەواشە کارییە نەمێنێت، کە دەوری بەستووە لەدەور ئەو وشەیەدا، دەتوانین لەکەوانەیەکدا، بەجۆری کۆمەڵایەتی پێناسەی بکەین، لەتەنیشتیەوە دابندرێت، بۆیە مانەوەی ئەو وشەیە، جۆرێکە لە پێشەنگی و جۆرێکە لە متمانەدان بەو زمانە تازەیەی کە عەولەمەو جیهان بوون هەموو سنوورەکان دەبەزێنێت، ئەمە جۆرێکە لەبەزاندنی سنوورەکان، پێویستە چۆن دەرگامان لەبەزاندنی سنوورەکانی تر کردۆتەوە، لێرەشدا پێمان ئاسایی بێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس بۆ جەنابت، ڕێزدار سالار مەحمود، فەرموو.

بەڕێز سالار محمود مراد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەڕاستیدا ئەگەر ئیجازە هەبێت، من دەتوانم داوا بکەم، دەرفەتەکەی خۆم ببەخشم بە کاك دکتۆر دانا، یان کاك عبدالسلام، باشە خۆم قسە دەکەم، مادام ناتوانم، لەڕاستیدا ئەم دەستەواژەی کەهاتووە، چەمکی (جێندەر) ئەبێت بگەڕێینەوە بۆ ئەو سیاقەی کە لەناو ئەصڵی پرۆژەکەدا هاتووە، کە یاسای وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانە، وە بگەڕێینەوە بۆ ئەو بڕگەی کە بە چ مەبەستێك تێیدا تەوزیف کراوە، کە لەڕاستیدا ڕەخساندنی دەرفەتی کارو پێوەری یەکسانیە لە نێوان هەردوو ڕەگەزی نێرو مێدا، بۆیە لە سیاقی خۆیدا، بێگومان هیچ تەفسیرێکی ناجۆر هەڵناگرێت، وەکو ئەوەی کە لێرەو لەوێ لە ڕابردوودا گوێمان لێبوو، بۆ ئەم ساتە وەختەش بەڕێزان سەرۆکی پەرلەمان، ئەندامانی پەرلەمان، ئێمە لەساتە وەختێکی مێژوویدا دەژین، کەدونیا لەزۆر ڕووەوە پێکەوە گرێدراوە، ئەم پەیوەندییە ئینسانی و تەکنەلۆجی و مەدەنیانە وای کردووە، زۆر چەمك و بابەتی جیهانی لۆکاڵی بووە، چەندین پرسی لۆکاڵیش وەکو دۆز و بابەت بەجیهانی

بووە، لەوبارەیەوە دەبینین بەجیهانی بوونی چەمك و دەستەواژەکان لە دونیای گڵۆباڵدا، مەسەلەیەکی حەتمیە، دژایەتی کردنی ئەو دەستەواژانەو قەدەغەکردنیان، دەچێتە چوارچێوەی فەرهەنگی قەدەغەکردنی وشە لە زمانی کوردەواریدا، تەجروبەش هەیە لەڕابردوودا تەنانەت بۆ ئەو چەمکانەی کە پەیوەندی بە مەسەلە ماددییەکانەوە هەبوو، یان ئالەتەکانەوە هەبوو، بۆ نموونە لەبەرامبەر تەلەفۆندا وشەی هاتف بەکارهێنرا لە زمانی عەرەبیدا، بەڵام ئەمە بەپێی تێپەڕوونی ڕۆژگار، وەکو زۆر چەمکی تر لەبەر هەژبوونی بەجیهانی بوونی پرەنسیپە نوێیەکاندا خۆی نەگرت، بۆیە من ڕام وایە ئەگەر ئەم دەستەواژەیە، بەمەرامێکی تر لێکدانەوەی بۆ نەکرێت، تەسەورم وایە بە مەسەلەیەکی ئاسایی، بەدەستەواژەیەکی ئاسایی بەڕوونکردنەوەیەکی نوێ و بابەتی هاتووە، بیریشمان نەچێت لەکۆمەڵگەی کوردەواریدا، ڕاستە لەڕابردوودا تا ئێستاکەش کە لەهەندێ جێگادا بەتایبەتی لە لادێکانی کوردستاندا، هەلی کار بۆ ژن و پیاو وەکو یەك ڕەخساوە، ژنان لەبەرامبەر پیاواندان، لەکارو لەهاوبەشی کردن و لە هەرەوەزیدا، توانیوویانە ڕۆڵی خۆیان بگێڕن، بەڵام بەداخەوە بەهۆی هەندێ پرسەوە، وەك گەڕانەوە بۆ هەندێ عادات و تەقالید، کە بارگاوییە بەهەندێ نەریت کە لە ڕاستیدا هەڵقوڵاوی ناو کوردەواری و کلتوری کوردەواری نیە، ئەم مەسەلەیە دەبینین بەرەبەرە خەریکە لە تەرازوودا دەبێت، بۆیە لەبەرامبەر ئەو هەژبوونە نێودەوڵەتی و ئەو گەشەکردنانەی کە ئێستا هەن، ناشکرێت لەوێدا ئێمە بەربەست دابنێین، بۆیە ئەمە بۆ خزمەتکردن بەڕەگەزی تر، بەتایبەتی ژنان و کچان لەم وڵاتەی ئێمەدا، هەر کەسێك کە دەچێتە وڵاتانی دونیا، لە ئێمە مانان، یەکەم پرسیار لە ئاستی ژیان لەهەرێمی کوردستاندا دەوترێت، ژن بۆ ڕۆڵی نیە لە کۆمەڵگادا، لەناوەندەکانی بڕیاردا، لە بازاڕدا، لە کەرتە جیاجیاکانی گەشەکردن و پێشکەوتندا، بۆیە بۆ ئێمە وەکو بەڕێز ئاشتی خان ئاماژەی پێکرد، موشەرعی کوردستانی ئەبێت بەجدی بیر لەم پرسانە بکاتەوە، کە لەدەرەوەی هەرێمی کوردستان، ئاراستەی هەرێمی کوردستان و کۆمەڵگەی کوردستانی دەکرێت، لەو ڕوانگەیەوە ئەمە، ئەگەر تەفسیری تری بۆ نەکرێت، یەکێکە لەو هەنگاوانەی کە ئەبێت ئێمە بەبێ دوو دڵی، لە حەریسیمانەوە بۆ ڕەخساندنی هەلی کارو ماف و ئازادییەکان بۆ هەر تاکە کەسێك، لەسەر بنەمای پاراستنی هاووڵاتی بوون، لەناو پرسە یاساییەکاندا، ئەمە بە دوو دڵیەوە تەماشا نەکرێت، ئایا ترس لە جێندەر بۆ؟، لەپای چی؟، ئەو تەفسیرانەی کە دەکرێن، تەفسیرێکی واقعی و مەنتقین، لەسەر بنەمایەکی سۆسۆلۆژین، بێگومان ئەگەر وابێت، ئەگەر لەبەرامبەردا قەناعەتێکی لەو جۆرە هەبێت، هەموومان لەگەڵ ئەوەین کە کۆمەڵگاکەی ئێمە بەقۆناغێکی ڕاگوزەردا تێدەپەڕێت، لەڕووی فکریشەوە وەکو کۆمەڵگای ئێمە، لەبەرامبەر ئایینەکاندا، هەموو ڕێز وتەقدیرێکی هەبووە، وە هەموو ڕێز وتەقدیرێکی هەبێت، لە هەموو پرسێکدا بەر لەهەموو لایەك، بۆ نموونە لەناو پەرلەمانی کوردستاندا، زۆرینەی لیست لیستی کوردستانیە، لەهەموو برگەو بابەتەکاندا، لە یاساکانی ڕابردووشدا و ئێستاش ئەو یاسایانەی کە لەبەرنامەی کاردان و ئەو پڕۆژانەشی کە لە داهاتوودا دەبن بە یاسا، ئەو ئیعتیبارانەمان بە نەزەری ئیعتیبار وەرگرتووە، ئەو مەسەلانەمان بە مەسەلەیەکی بەهەند وەرگیراو تەماشا کردووە، بەشێك

بووە لەبەرنامەكانی خۆمان، وە پرسە مەدەنی و پرسە دیموكراسی وپرسەكانی پەیوەست بە ئازادی و ڕەخساندنی هەلی كارو یەكسانی نێوان ژن و پیاویش بەشێكە لە بەرنامەی هەرەزۆرینەی ئەم پەرلەمانتارانەو ئەو لیستانەی كە لێرەن، بۆیە هیچ دوو دڵیەك هەڵناگرێت، بۆیە پشتیوانی لە بۆچوونەكانی هەردوو خاتوونی بەڕێز سۆزانی خاڵە شهاب وخاتوو ئاشتی عزیز دەكەم، ئومێدەوارم بڕگەی دووەمی لیژنەی یاسایی بخرێتە دەنگەوەو پەسەند بكرێت، كاری لەسەر بكرێت، تەقدیریشم بۆ بۆچوونەكەی بەڕێز سەرۆكی هەرێمی كوردستان هەیە، كەدواجار بڕیاری بۆ پەرلەمانی كوردستان هێشتووەتەوە، سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

سوپاس، بەڕێز پەریهان قبلای، فەرموو.

بەڕێز پەریهان قبلای محمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من لەگەڵ ئەوەدام، دیفاع لەوە دەكەم كە ئەو وشەیە وەكو خۆی بمێنێتەوە، وشەی(جێندەر) بۆچی؟، لەبەر ئەوەی ئێمە ئەگەر بێینە سەر ئەوەی لەڕووی زمانەوانیەوە ئێمە زۆر وشە هەیە، زۆر مورادیفات هەیە، لە زۆر ڕستەدا بەكار دێت، كە مەعنای تر ئەگەیەنێت، ئەمە یەكەم: دووەم: لە یاسای وەزارەتی ڕۆشنبیری زۆر زۆر بەوازحی هاتووە، كە وشەی جێندەر مانای چیە، ئەویش نەهێشتنی ڕەخساندنی دەرفەتی وەكو یەك لەنێوان هەردوو ڕەگەزی نێرومێدا، یەعنی لابردنی ئەم وشەیە، یان ئەوەتا دانانی وشەیەكی تر، بەهای ئەو یاسایە لەم ماددەیەدا نامێنێت، ئێمە نیەتی موشەریع لەوێدا گرنگە، ئێمە خۆمان ئەزانین كە یاسایەك دادەندرێت گرنگ ئەوەیە لەو یاسایەدا، لەو ماددەیەدا تۆ نیەتەكەت چۆنە، یان ئەو مانایەی كە پێی دەگەیەنی، لەبەر ئەوە من تەئیدەن بۆ قسەكانی كاك سالار وئاشتی خان و سۆزان خان، داوا دەكەم وەكو خۆی بمێنێتەوە، لەگەڵ لابردنی نیم، لەبەر ئەوەی ئێمە لە هەرێمی كوردستاندا ئێستا زۆربەی وشەكانمان هەر ئینگلیزییە، زۆر وشەی تر هەیە موڕادیفی هەیە لە ڕستەی تردا، لەبەر ئەوە من داوا دەكەم كە بمێنێتەوە، لەبەر ئەوە پاراستنی حەق و ماڧ یەكسانی ژن و پیاو، كە هەردووكیان لەهەمان كاتدا، هەمان قودرەیان هەیە، هەمان شهادەیان هەیە، لیهاتنیشیان هەروەك یەكە، بۆیە داوا دەكەم وەكو خۆی بمێنێتەوە، بەبێ گۆڕان وەك خۆی كە هاتووە، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

سوپاس، ئێستا ئەوانەی كە دیفاعی لێدەكەن كە نەمێنێتەوەو لابرێت، بەڕێز عمر عبدالعزیز، فەرموو.

بەڕێز عمر عبدالعزیز بهاء الدین:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەڕاستی ئەم مەوزوعە بەڕەئی من ئەوەندە قوڵ نیە بیكەین بە كێشەو مشتومڕی زۆری لەسەر بێت، بەس وجهە نەزەری بەرامبەریش بزاندرێت باشترە، من سەرەتا دەستخۆشی لەسەرۆكی هەرێم دەكەم بۆ

گەڕاندنـەوەی، کـە ئـەوە دیـارە لەمونتەڵـەقی خوێندنەوەیـەتی بـۆ واقعـی کۆمـەڵگای کوردسـتانی، ئـەو مشـتومڕەی لـەم جـۆرە موصـتەڵەحانەدا دەکەوێتـەوە، ئـەم مەسـەلەیە ڕەهەنـدی سیاسی نیـە، باسـێکی یەکـەمجار زانسـتیە، کۆمەڵایەتیـە زیـاتر، لـەوەی کـە مـەرامێکی سیاسـی لـە پشـت هێشـتنەوەی یـان نەهێشتنەوەی هـەبێت لەهـەردوو حاڵەتـدا، مـن سـەرەتا مولاحەزەیـەکی نیـزامیم هەیـە، لەسـەر ڕاپـۆرتی لیژنـەی یاسـایی بـەڕێز، بـۆ ئاگـاداری پەرلـەمانتارانی بـەڕێز، لـە 11 کـەس لـەم ڕاپۆرتـەی کـە لەبەردەستماندایە، 4 بەڕێز لەگەڵ ڕای دووەمدایە.....

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێز کاك عومەر من باش مولاحەزەم کـرد، دوای ئـەوەی کە مولاحـەزەی جـەنابتم بـەیانی پێگەشت، لـە ئەسنای ئـەو دانیشـتنەدا 6 کـەس حـازر بـووە، 6 ئەنـدامی لیژنـەی یاسایی، بـۆ گفتوگـۆ کـردن کـە دەکاتـە زۆرینە، ئەوەی کە حـازر نـەبووە، ئـەوە بـە غائیـب دا ئەنـدرێت، کەسێکیش بـە غائیـب دابنـدرێت ئیمـزای نەکردبێت، حسابی بۆ ناکرێت، بۆیە ڕاپۆرتەکە زۆر بەڕێکی هاتووە، 6 ئەنـدامی بـەڕێز ئیمزایـان کـردووە، یەکێك تەحەفوزی هەیە، کە بەڕێز دکتۆر ئەحمەدە، جێگای ڕێزە، گرنگ ئەوەیە ئـەو 6 کەسـەی کـە حـازر بوون زۆرینەیان لەگەڵ ئەوەدا بـوون ڕاپۆرتەکە بـەو شـێوەیە بێـت، تکایـە وەرەوە سـەر بابەتەکـەی خـۆت، فەرموو.

بەڕێز عمر عبدالعزیز بهاء الدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

مەبەسـتم ئـەوە نـەبوو کـە نایاساییە، موجـەڕەد تێبینیـەك بـوو، کـە لـە 11 ئەنـدامی لیژنـەی یاسـایی 4 ئەندامی لەگەڵە، ئەوی تر کە غائیب بووە یان غائیب نەبووە ئەوی تر مەسەلەکە جێگای سـەرنجە، کـە لـە مەسەلەیەکی وا حەساس، ئەبوایە ڕای لیژنەمان بەزۆرینە بزانیایە، بەهەرحاڵ من ئـەوە عـەرز دەکـەم، کـە وتم زانستی کۆمەڵایەتیـە، وەرگەڕانـدنـە کۆمەڵایەتیەکـەی دیـارە، کەئەمـە دەرهاویشـتەی واقعێکـی کلتـوری کۆمەڵگای خۆرئاوایە، وەکو ئەو دەستەواژەو زاراوانەی تر نیە، کە هـیچ کێشـەیەك دروسـت ناکـات، لـەڕووی زمانەوانی یان ڕۆشنبیری بۆ ئێمە، بەڵام وەرگێڕانی وشەی جێندەر بەهەر واتایەکی تر، کە هەڵی نـەگرێت، وەکو ئەوە وایە، کەسێکی ئینگلیز یان فەرەنسی یان ئەڵمانی، بێت وشەیەکی کـوردی ئێمـە، خـۆی تەفسـیری بکات بۆ خۆی، وشەی جێندەر، ناتوانین ئێمە لێرەدا تەفسیری بکـەین، بەغـەیری ئـەو واتایـەی کـە وشـەی جێندەر ئەیگەیەنێت، هەرکاتێکیش ئەو واتایەمان کرد لەوێوە، ئەو کێشەیە دروست دەبێت، کە پەیوەنـدی یان بوعدە سەقافی و کۆمەڵایەتیەکەی زەق دەبێتەوە، لەبەر ئەوە نابێت ئێمـە تەفسـیر بـۆ جێنـدەر بکـەین، ئەبێت زمان زانان بڵێن جێندەر یەعنی چی؟، کە ئەوە نیە لەهیچ کام لەو دەستەواژانە کەباسـی لێـوە کـرا، باسـی جـۆری ڕەگەزییـەو جیـاوازی نەوعیـە کـە ئەکێشـێتەوە بـۆ ئـەو کێشـەیەی کـە ئـەو بەڕێزانـەی ئیختصاصیان هەیە دەزانن کە لەکوێوە سەرچاوەی گرتووە، کـە نەخوێندنـەوەی ئـەو کلتـورە ئایینیەیـە بـە شێوەیەکی گشتی باس لە ئیسلامیش نیە لـە خۆرئاواشـەوە ئەصـڵەن ئـیعتراز هەیـە لەسـەر وشـەی جێنـدەر

لەلایەن ئەوانەی کە دەزانن بوعدێکی کۆمەڵایەتی و سەقافی تێدایە، ئێمە دەستە پاچە نین لە بەکارهێنانی وشەی خۆمان، ئەوە نیە خودی لیژنە دەستەواژەی تری داناوە، کەلیمەی جوانی هێناوە، ئێمە بۆچی باس لە عەدالەت لە ئەرك و مافی ژنان و پیاوان نەکەین، بۆچی باس لە پاراستنی هاوسەنگی ئەرکی ژن و پیاو نەکەین، بۆچی باس لە ڕەخساندنی هەلی کار بۆ ژن و پیاو نەکەین، یەعنی کەی گیرمان خواردووە بەدەست ئەوەوە کە وشەیەك یان بەدیلێکمان نیە، من تێناگەم یەعنی ئەم جەدەلە سەقافیە، ئیجتماعیە بۆ خۆمان دروست بکەین، لەبەر ئەوە من پێم باشە، ئەم مشتومڕە، ئەم مەوزوعە ئەوەندە نەوروژێندرێت، تەفسیراتی جۆراوجۆر هەڵئەگرێت، بەدڵنیاییەوە من عەرزتان دەکەم، ئەمە بخرێتە ناو یاسای وەزارەتی ڕۆشنبیری دوو ڕەخنەی گەورەمان دێتە سەر، ڕەخنەیەك لەوەی کە خۆمان بەئارەزووی خۆمان تەفسیر دەکەین بۆ وشەیەك کە داڕێژەرانی یان بەکاربەرانی لەوڵاتی خۆیان دەزانن ئەوە ناگەیەنێت، کە ئەوە ڕەخنەیەکی زانستیە دێتە سەر پەرلەمانیش، کە چۆن تێپەڕی بەسەر ئەم هەموو خوێندەوارو ئەکادیمیەدا، خۆیان بۆ خۆیان وشە تەفسیر دەکەن، ئەوە مولاحەزەی یەکەم بۆ ئەوەی نەکەوینە ئەو هەڵەیەوە، دووەم: ئەو بوعدە کۆمەڵایەتیەشی کە بەتەئکید لە بەعزێك جانبیەوە، باسی مەسائیلی ئاینی دەکات، چونکە باس لەوەیە کە دەستکاری ئەو ئەرك و فەرمانە کۆمەڵایەتیە بکرێت کە کلتور و ڕۆشنبیری ئەو کۆمەڵگانە کردوویەتی بە بەشێك لە واقیع، کە لەوێوە بوعدێکی ئایدۆلۆژی و فکریشی تێ دەکەوێت، ئەم هەموو مولابەساتەی کەدروستی دەکات، ئەوەندە ناهێنێت کە ئێمە لەکاتێکدا کە بەدائیلی باشمان هەیەو وشەی جوانمان هەیە، پێشنیار دەکەم، کە ڕەئی یەکەمی لیژنە بخرێتە دەنگدانەوە، تێبینی ئەخیرم ئەوەیە، کە لیژنەی ڕۆشنبیری بەڕێز لە ڕاپۆرتەکەی پێشوویاندا هی ساڵی 2010، خۆیان لەگەڵ ئەوە بوون کە ئەم وشەیە لابرێت، ئێستاش زۆرینەی لیژنەکە لەگەڵ ئەوەدان کە لابرێت، کەمن ئەوەشم پێ سەیرە، کە لەڕاپۆرتی لیژنەکەدا نووسراوە زۆرینە لەگەڵی نیە، لەبەر ئەوە من پشتیوانی لەڕای یەکەمی لیژنەی یاسایی دەکەم، هیوادارم بەو شێوەیە تێپەڕێندرێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، بەڕێز دکتۆر صباح بەرزنجی، فەرموو.

بەڕێز د. صباح محمد نجیب:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا دەستخۆشی لە بەڕێز سەرۆکی هەرێمی کوردستان دەکەین، کە جارێکی تر دەرفەتی دایەوە بە پەرلەمانی کوردستان، بۆ گفتوگۆکردن لەسەر ئەم بابەتە، بێگومان کەسەیری تانەکەی بەڕێز سەرۆکی هەرێم دەکەین، جەنابیان وشەی تەبدیلیان پێش خستووە، یەعنی خیاری یەکەم، خیاری تەبدیلە، ئینجا بڕۆینە سەر تەعریفی هێشتنەوەی بەشێوەیەکی وازح، من پێم وایە، مەسەلەی وشە، ئەبێت جیاوازی بکەین لەنێوان ئەو وشانەی کە بۆ دەستاوەردە تەکنەلۆژی و زانستیەکان بەکار دەهێندرێت، لەگەڵ ئەو وشانەی کەبەکار دەهێندرێن بۆ چەمکە کۆمەڵایەتی و چەمکە مرۆڤایەتیەکان، زۆر سروشتیە کە یەکێك

وشـەی تەلـەفزیۆن، یـان تەلـەفۆن، وشـەی تویتـەر، وشـەی فـەیس بـووك، ئەمانـە بـەكار بهێنێـت، هـیچ کێشەیەکیشی لـێ نەکەوێتـەوە، هـەموو شارسـتانیەتە جیاوازەکان وەری بگـرن، بـەڵام کاتێـك وشـەیەك کـە دەلالەتێکی کۆمەڵایەتی یان یاسایی ئـەدات، لـە عورفێکەوە بـۆ عورفێـك جیـاواز، ڕەنگـە جیـاوازی دروسـت بکات، ڕەنگە ئەمە لەهەندێ کۆمەڵگادا کێشە دروست بکات، تەنانەت ئێمە ئێستاکە، بـۆ وشـەی دیموکراسـی وردە وردە خەریکە لەکۆمـەڵگا ئیسلامیەکاندا جێگـای خـۆی دەکاتـەوە، کاتێـك کـە وردە وردە خـەڵك ئـەو قەناعەتەی بۆ دروست دەبێت، کە دیموکراسی واتە بەهەند وەرگرتنی ڕای زۆرینەو پاراستنی مـاڤی کەمینـە، ئەو هۆشیارییە بەنیسبەت وشـەی جێنـدەرەوە، هێشـتا بـەو شـێوەیە دروسـت نـەبووە، هێشـتا خـراپ حـاڵی بوونێك لەژمارەیەکی زۆر لەناو خەڵکدا هەیە، سەبارەت بەو وشەیە، بەپێی ئەو پیناسەو ئەو تەعریفاتـەی کەبۆی کراوە، جامن پێم وایە هیچ کەسێك کێشەی لەگەڵ وشە نیە، کاتێك ئەو وشەیە بۆ خـۆی لـەبوارێکی تەکنەلۆژی، لە بوارێکی زانستیدا بەکار بهێندرێت، بەڵام کەوشە هات، هـەڵگری بـاری ژیـاری، یـان هـەڵگری بـاری شارسـتانی، یـان هـەڵگری مـەفهومێکی سیاسـی بوو،یـان مـەفهومێکی فەلسـەفی بـوو، ئەوکاتـە ئێمـە لـە کۆمەڵگای کوردستاندا، ئێستا لەهەموو کاتێك زیاتر پێویستیمان بـە کـۆ دەنگـی هەیـە، ئاگـادارین کـە پـێش ماوەیەك، هەر لەسەر ئەم وشەیە هەندێ گێرەو کێشە لەکوردستاندا دروسـت بـوو، بـەڕێز سـەرۆکی هـەرێم هاتـە سـەر خـەت، وەکۆنفرانسـێکی زۆر گرنگـی لـەنێوان مامۆسـتایانی ئـایینی و ڕۆشـنبیراندا ڕێکخسـتن، وە هەردوولا گەشتنە تـەفاهومێك، ئێمـە لەڕاسـتیدا پێویسـتیمان بـەو تـەفاهوم و کۆدەنگیـە هەیـە، بەتایبـەتی ئێمە هەندێ بنەمای یاسایشمان هەیـە، کـەوامان لێدەکات، هـەر وشـەیەك کێشـەمان بـۆ دروسـت بکـات لێـی بەدەر بـین، بـۆ نموونـە ئێمـە قاعیدەیـەکمان هەیـە، دەڵێـت(العبـرة بالمقاصـد والمعـاني لا بالالفـاظ والمبـاني) وەکاتی خۆشی شاعیری گەورەی کورد (نالی) (مەلا خدری گەورەی خدری شـارەزووری)خـۆی کـە ڕەخنـەیان لێگرتووە، کاتێ کە شعری بە کوردی وتووە، بەڵام ئەو وتوویـەتی ئێـوە تـاڵبی مـەعنا بـن، مـەعناو نـاوەڕۆك گرنگە، ئەولەویەتی هەیە بەسەر وشەدا، ئینجا ئێمـە بەڕاسـتی ئـەو وشـەیە بهێڵینـەوە، تەفسـیرێکی یاسـایی لەپاڵدا لە کەوانەیەکدا بۆ بکەین، ئەمە لایق نیـە بـە دەقێکـی یاسـایی، کـەدەقی یاسـایی حـەق وایـە، کـەمتر تەفسیری لەگەڵدا بێت، ئێمە سـەیری یاسـاکانمان دەکـەین، حـەدی ئیمکـان هـەوڵ دەدەیـن، تەفسـیری لەگـەڵ نەبێت، قاعیدەیەکی ترمان هەیە، ئێمە لەکاتی پێویستیدا ئەچین بۆ ئەو تەفسیرات و ئەو تەعریفاتە، ئـەو قاعیدەیە ئەوەیە(دع ما يريبك الى ما لايربك)هەر شتێك گومانت بۆ دروست ئەکات وازی لێ بێنە بچۆ بـۆ ئەو شتەی کە گومانت بۆ دروست ناکات، بەڕێزان فەرهـەنگی کـوردی، فەرهـەنگێکی ڕەسـەنە، فەرهەنگێکـە پێویست بەوە ناکات لەملاو ئەولاوە وشـەی بـۆ بهێـنین، کاتێـك کـە ئێمـە تـەرکیز لەسـەر مانـەوەی زمـان و ڕەسەنایەتی زمـانی خۆمـان دەکـەین، ئێمـە نابێـت هـەر وشـەیەك لـەملاو ئـەولاوە هـات، بـەبێ لەبێژنگـدان یەکسەر وەری بگرین، ئینجا کەباسی عەولەمەش دەکرێت، بەڕاستی عەولەمە، بۆ ئێمە لەبواری عەولەمـەدا تەنها هەر وەرگر بین، هەر موتەلەقی بین، هەر ئەوە بین کە بڵێین ئادەی تخوا چ وشـەیەك هەیـە بـا وەری بگرین، ئەی بۆ خۆشمان دەستێکی وامان نەبێت، بەشداربوو هاوکـار بـین لـە مەسـەلەی ئەمـەدا، بـۆ نێـرەر

نەبین، باسی کۆن ونوێیەتی دەکرێت، یەعنی بەپێی زانستی زمان هەر وشەیەك کەئێستا تۆ بەنوێی دەزانی، ڕەگ وڕیشەیەکی لە مێژووی دێرینی ئەو زمانەدا هەیە، هەر ئەم وشەی جێندەرە کاتی خۆی، (بەڕێز عزیز گەردی)لە تەرجومەی داغستانی مندا بەکاری هێناوە، وەکو ژانەر، بەمانای جۆر، ژانەری ئـەدەبیمان هەیـە، هیچ کێشەیەکی نیە، بەڵام کەبێتە سەر بواری زانستە کۆمەڵایەتیەکان، کەبێتە سەر ئەوەی خۆتان دەزانـن، هەندێ کێشەو هەندێك ئیستینتاجاتی خراپی لێدەکەوێتەوە، ئینجا هەندێ تەئسیراتی هەیە لەسەر خێزان، لەداهاتووی درێژ ماوەدا، جا بەڕێزان ئاگامان لەوەش بێت، وشە لەزمانەوە دێت، بەڵێ لەزمانەوە دێت، بەڵام بە کارخانەی عورفی زانستی وعورفی تایبەتیدا تێپـەڕ دەبێت، ئینجا مـەعناو دەلالـەتێکی تـازە وەردەگرێـت، یەعنی کاتێك کەوشەیەك بەکار دەهێنین لەدەقێکی یاساییدا، ئەوکاتە مانایەکی یاسایی تایبەت وەردەگرێت، بۆیە دەبێت ئێمە زۆر ئاگادار بین، ئەم وشەی جێندەرە، ئەگەر لاشی ببەین هـیچ کێشـەیەکمان بـۆ دروسـت ناکات، بەتایبەتی ئیقتراحی یەکەم، کە هاتووە ئیقتراحێکی زۆر گونجاوە، کاتێك کەبڵێین، (الاهتمام الخاص بمجالات الثقافة والفنون والرياضة النسوية، والعمل من اجل نشر ثقافة المساواة بين المرأة والرجل في كل الواجبات) باشە چ مافێك هەیە کە ئەم دەقە دەستەبەری نـەکات بـۆ ژن، ئایـا بەتـەنها وشـەی جێنـدەر ئێمـە دەتوانین بڵێین مافەکانی ژنمان دەستەبەر کردووە، مافەکانی ژنمان سەلماندووە، چەندین ساڵە لەکوردستاندا لـە سـاڵی 1991 ـەوە، لەخـوا بـەزیاد بێت تەمـاشا دەکـەین ژن ڕۆڵـی هەبـووە، کارایـی هەبـووە، تەئسیری هـەبـووە، بـەشداری هەبـووە، وشـەی جێنـدەریش لەئـارادا نـەبـووە، ئەگـەر ئێمە پێـمان وابێت بـە تـەنها وشـەیەك، ئـەوە ئێمـە قـەڵای خەیبـەرمان فـەتح کـردووە بـۆ خوشکانمان، بـۆ ژنـان، ئـەوە فیعلەن، بەڵام بەتەنها وشەیەك، وە بەتەنها گوڵێك بەهار نایەت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس بۆ جەنابت، بەڕێز مەلا بەشیر، فەرموو.

بەڕێز د. بشير خليل تۆفيق:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

گومان لەوەدا نیە، کە ئێستا کۆمەڵگای ئێمە لەمەرحەلەیەکی ئینتیقالیدا دەژین، لەزۆر لەبوارەکانی سیاسی وئابووری وکۆمەڵایەتیدا، لەو مەرحەلەیـەدا زۆر گۆڕانکاری کـراوە، زۆر هـەنگاوی مـەزن نـراوە، بەتایبـەتی لەبواری کۆمەڵایەتیدا، زۆر داب و نەریتی خراپ لە گۆڕ نراوە و گۆڕاوە بەشتی چاك، بەتایبـەتی لـە بـواری ئافرەتـدا، ئـەو گۆڕانکاریانـە لـە مەیـدانی ئافرەتـدا زۆر پێشـکەوتنێکی گـەورەی بـە خۆیـدا بینیـوە، لەگـەڵ ئـەوەش کـە هێشـتا زۆر کێشـەمان مـاوەو زۆر داب و نـەریتی نـەرێنیمان مـاوە کـە پێویسـتە بگۆڕدرێـت، لـە تێگەیشتن لە مەسەلەی مافەکانی ئافرەتدا، هەموو لایەکیش کار بۆ ئەوە دەکەین، کە بەڕاستی دادپـەروەری و یەکسانی و ڕێز بۆ مافەکانی ئافرەت بگەڕێنینەوە، ئەویش دیارە بە شەو ڕۆژێك یان بە یاسـایەك نـاکرێ، بەڵکو بە بڵاو کردنەوەی وشیاریەکی زۆر لە ناو کۆمەڵگادا بـۆ هـەموو تاکـەکانی کۆمەڵگـە ئەمـە دەسـتەبەر

دەبێ، بۆیە من لێرە دەمەوێ ئەوە بڵێم کە ترس لەوە دانیە، کە ئەمڕۆ بە مانەوەی وشەیەك یان بەلاچوونی وشیەیەك پیاو سالاری بچەسپێ لە کوردستاندا، یان مافەکانی ئافرەت لە دەست بچێت، کە ئەمڕۆ ئەمە لە هەموو لایەنەکان، یان لەهەموو چین و توێژەکاندا قەناعەتمان بەوە هەیە کە ئافرەت پێویستە ڕۆڵی تەواوی ڕاستەقینەی خۆی لەناو کۆمەڵگادا ببینێ، لە واقعی ئەمڕۆشماندا لە کوردستان ئەمە ئیسپات دەکات کە لەم قۆناغەدا، بەڕاستی ئافرەت لە زۆر بوارەکاندا بەشدارە، لە بواری سیاسی، لە بواری ئیداری، لە بواری کۆمەڵایەتی، لە بواری بازرگانی و ئابووریدا، لە زۆر بوارەکاندا، ئەمە هیچ کەسیش گلەیی لێ نەکردووە، چەند ڕۆژێك پێش ئێستا ئێمە بیستمان کەوا چەند ئافرەتێکی کورد لە مولتەقایەکی تیجاری (businss man) لە خەلیج لە دەوڵەتەکانی کەنداو بەشدار بوون، ئەمە جێی دەست خۆشی و خۆشحاڵی هەموو لایەکمان بووە، بۆیە ئەم زاراوەیە، بەڕاستی مانەوەی ئەم زاراوەیە، هیچ لە موعادەلەکە ناگۆڕێت، کە ئەگەر زاراوەکە نەمێنێت لەوانەیە ترس لە مەسەلەکان بێتە گۆڕەوە، بوونی هەندێك زاراوەی تر، ئێمە ئێستا لە سەردەمی عەولەمەین، لە سەردەمی جیهان گەرایداینە، بوونی مەسەلەی زاراوەی تر کە ئێستا بەکاردێنین، ئێمە هیچ موشکیلەیەکمان نیە، لەبەر ئەوەی ئەوان بە یاسا نەچەسپاون، بەلام ئەم وشەیە دەیەوێ بە یاسا بچەسپێ، بۆیە ئەمە بەڕاستی وردبینیەکی زیاتری تێدا دەوێ، بیر کردنەوەیەك و حیکمەتێکی زیاتری پێویستە، وشەکانی تر، ئەوانەی کە بەکاردێت، مەسەلەن، عەولەمەیە، فەیس بووکە، لەگەڵ ڕێزم ئەمە ڕەئی خۆمە وەلام دانەوە نیە، ئەمانە پاش خانێکی فکریان نیە، ئەمانە پاش خانێکی کۆمەڵایەتیان نیە، بەلام وشەی جەندەر، پاش خانێکی فکری، پاش خانێکی کۆمەڵایەتی هەیە، بۆیە پێویستە زۆر بە دیقەت و زۆر بە حەساس و بە حیکمەتەوە ئیشی لەگەڵدا بکەین، ئێمە کێشەکەمان لەگەڵ ئەم وشەیە نیە، بەڵکو لەگەڵ تەفسیراتی وشەکەدا هەیە، بۆیە وشەکە ئەگەر بمینێت و یان نەمینێت بۆ ئەوەی لە شوێنانی دیکە، یان لە فکری دیکە، لە سیستەمی کۆمەڵایەتی ولاتانی دیکە مانای دیکەی لێ دراوەتەوە، ئەنجا ئەم مانایە بۆخۆی بێ یان بۆخۆی نەبێ، من بڵێم چی کەوا شارستانیەتێك لە ولاتانی ڕۆژئاوادا هەندێك دیاردەی زۆر ناشایستەو نامۆیان کردووە، ئیعتیماد لەسەر ئەم وشەو زاراوەیە، منیش لەوانەیە بڵێم زاراوەکە هەڵی نەگرێت، بەلام ئەوان بەستوویانەتەوە بەو وشەیەوە، ئەمە لە لایەك، لە لایەکی دیکەوە، ئێمە تەماشا دەکەین ئەمڕۆ، یەعنی بە ڕاشکاوانە دەڵێم ئەم وشەیە زیاتر لە یەك مەفهوم هەڵدەگرێ، بۆیە پێویست ناکات لەناو یاسادا بمێنێتەوە، وەکو وشەیەکی مەتاتی بێ، بەلگەم چیە بۆ ئەوەی کە لە یەك مانا زیاتر هەڵدەگرێ، گەڕاندنەوەی ئەم یاسایە لە سەرۆکایەتی هەرێم، ئەمە مانای ئەوەیە دیارە سەرۆکایەتی هەرێمیش دوو دڵیەکی هەیە لە بەکارهێنانی ئەم وشەیەدا، دووهەم، بوونی دوو ڕا لەناو ڕاپۆرتەکانی لیژنەی یاسایی و لەناو لیژنی ڕۆشنبیریدا، ئەمەش مانای ئەوەیە کە زیاتر لە ڕایەکی هەیە، ئەمە دوو، بۆیە ئەگەر ئێمە بێین بڵێین ئەم دوو ڕایە، ڕای یەکەم وەربگرین، هیچ لە کێشەکە ناگۆڕدرێت، لێرە بە زەروری دەزانم کەوا بڵێم پێشنیاری ئەوە دەکەم کە ئەو پێشنیارەی یەکەم کە لە ڕاپۆرتی لیژنەی یاسایی و ڕۆشنبیری هاتووە، ئەو بەکاربێنین، چونکە ئەگەر تەماشای هەردوو پێشنیارەکەش بکەین، کە لە

ڕاپۆرتی لیژنەی یاسایشدا، لە یەکەم دەڵێ (نشر ثقافة المساواة بين المرأة والرجل في الحقوق والواجبات) لە دووەمیش هەمان شت ئەگەر جەندەرەکەی لابەین، دەبێتە (نشر ثقافة المساواة بين المرأة والرجل في الحقوق والواجبات) نەفسی شتە،هەمان شتە، کەواتە بەس وشەکەیە موشکیلەکە دروست دەکات، بۆیە ئەم وشەیەش من بە زەروری دەزانم کەوا لابچێت، چونکە یەك لە مانایەکانی ئەم وشەیە کە هەموو یەکسانیەکانی بایەلۆجی و سۆسیالیزی لە نێوان ژن و پیاودا یەکسان بکات، کە ئەمەش ئەگەر هیچ نەبێ، هیچ نەبێ بە لایەنی کەم خیلافی لەگەڵ یەك ئایەتی قورئاندا دەبێ، کە دەڵێ (وليس الذكر كالانثى) زۆر سوپاستان دەکەم.

بەڕێز سەرۆکی پەلەمان:

سوپاس بۆ جەنابت، بەڕێز ئارام قادر، تکایە جارێکی تر لەجێگەی خۆت بەو شێوەیە مەبە، ڕەجائەن، فەرموو.

بەڕێز ايوب نعمت قادر(ئارام):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەبارەت بە گفتوگۆ لەسەر مەسەلەی زاراوەی جەندەر، کێشەکە لەوە دانیە کە ئێمە چەند زاراوەیەك بێنینە ناو زمانی کوردی، چونکە ئەو دەسەڵاتەی کە ئێمە خۆمان تێدا دانیشتووین، پێی دەوترێ (پەرلەمان) زاراوەیەکی ئینگلیزیە، کەسیش کێشەی لەسەر بەکارهێنانی نیە، چونکە ماناو مەفهومەکەی زۆر زۆر وازحە دیارە کە بۆچی بەکاردەهێندرێت، هەروەها ئەبێ ئێمە جیاوازی بکەین لەو زاراوانەی کە بۆ میکانیزمێك بەکاردەهێندرێت، هەروەها ئەو زاراوانەی کە چەمکێکی فەلسەفی یان کۆمەڵایەتی هەیە، کە بێگومان جەندەر یەکێکە لەو زاراوانەی کە چەمکێکی فەلسەفی و کۆمەڵایەتی هەیە، ئەبێ ئێمە ئەوەش بسەلمێنین کە کێشەی تەفسیر کردنی ئەم زاراوەیە لە کوردستان سەرچاوەی نەگرتووە، بریتی نیە لە مەسەلەی هیچ مەرامێکی سیاسی، یاخود بیر کردنەوەیەکی ئاینی، بەڵکو ئەو زاراوەیە کە لە ئەوروپا سەرچاوەی وەرگرتووە، هەرلەوێوە تەفسیرەکەی جیاوازە، چەندین تەفسیری کراوە سەبارەت بە بەکارهێنانی، هەروەها جێبەجێ کردنی، من پێشنیاری ئەوە دەکەم کە پێشنیارەکەی یەکەمی لیژنەی یاسایی بخرێتە دەنگدانەوە، چونکە ئەسڵی کێشەکە لەسەر تەفسیرەکە دروست بووە، نەوەك لەسەر زاراوەکە، ئەگەر بێتو ئێمە بەو مانایە دایبنێین، خەڵکیش ئەڵێ نەخێر جەندەر مانایەکی تر هەڵدەگرێ، کە هەقی خۆشیەتی، ئەو کاتە کێشەیەکی تریش دروست دەکەین بۆ خۆمان، لەبەر ئەوە من وای بە باش دەزانم کەوا خاڵی یەکەم بخرێتە دەنگدانەوە، ئەگەر مەسەلەش بریتی بێ لە داکۆکی کردن لەمافی ئافرەت، بێگومان بە یاسا دەبێ، کە ئێمە هەوڵ بدەین، جەخت بکەینەوە لە مافی ئافرەت، کە ئەوەش بە یاسایەك لەبەر دەستمان دایە، کە بریتی یە لەبەرەنگار بوونەوە لە توندو تیژی بەرامبەر بە خێزان، کە ئەوەش ڕاپۆرتەکەی ئامادەیەو، لەو کاتەدا ئەتوانێ هەموو لایەك پشتگیری بکەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس بۆ بەڕێزتان، ئێستا ئەندامە بەڕێزەکانی پەرلەمان تەواو بوون، ئێستا داوا لە بەڕێز وەزیری ڕۆشنبیری کاك کاوە دەکەین، فەرموو ڕەئی جەنابتانیش.

بەڕێز د.کاوە محمود شاکر/وەزیری ڕۆشنبیری ولاوان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەوەی لە ئیعتیرازەکەی جەنابی سەرۆکی هەرێم و سەرۆکایەتی هەرێم هاتووە، قەدەغە کردن و لابردنی چەمکەکە نیە، بەقەدەر ئەوەی داوای ئەوە دەکات بە کوردی بناسرێت و پێناسە بکرێت، ئەمە جەوهەری داواکاریەکەی سەرۆکایەتی هەرێمە کە هاتووە، نەوەك لابردنی مەفهومێك، وەکو ئەو مەفهومە کە هەیە، وەتەنانەت لە وانەیە لە شوێنی تر جەنابی سەرۆکی هەرێم وەکو مەفهومیش بەکاری هێنابێ، ئەمە یەك، دووەمین، ئەرکی من وەکو ئەرکی وەزیری ڕۆشنبیری، لە چوار چێوەی سیاسەتی حکومەتێکدا کە ئەو سیاسەتە بەرەو مەدەنی کردنی کۆمەڵ، بەرەو دیموکراتی کردنی کۆمەڵە، ئەرکی من لەم بوارەدا داکۆکی کردنە لە مافی مرۆڤ، بە مانا فراوانەکەی مافی مرۆڤ، دووەمین داکۆکی کردنە لە حوریەتی ئیبداع، نەهێشتنی کەلتوری قەدەغەکردنی چەمکەکان، ئەم کەلتورە ئەگەر بلاّو بێتەوە لە ناو کۆمەلگای ئێمە، کە خۆش بەختانە لە کۆمەلگای ئێمە پێشتر نەبووە، ئەو حالەتانەش کە لە کۆمەلگای عەرەبی ئیسلامی کە مەحاکمی تەفتیش هەبووە، شتی قەدەغە کردووە، زۆر کەم بووە، ئەگەر بەراوردی بکەی لەگەڵ کۆمەلگای ڕۆژئاوایی، کە مەحاکمی تەفتیشیان هەبووە، لەبەر ئەوە ئێمە ناگەرێینەوە بۆ ئسلوبی کۆنی کۆمەلگای ڕۆژئاوایی بۆ مەحاکمی تەفتیش، کە موستەلەحات و چەمك و مەفاهیمیان قەدەغە کردووە، خۆشبەختانە ئەم کۆمەلگایە موتەفق بووە، من پێم وایە ئەبێ هەوڵ بدەین وەکو ئەم چەمکانەی کە هەیە، بە پێناسەی خۆمان و بە پێناسەی کە هەیە، بە پێی دەستکەوتەکانی زانستیە کۆمەلأیەتیەکان بیخەینەڕوو، هەر لە چوارچێوەی ئەوەی کە پێویستە شتەکان ڕوون بکرێتەوە بۆ سەر ئەساسی ئەو قاعیدە فقهیەی کە ئەڵێ(العبرة بالمقاصد والمعاني لا بالالفاظ والمباني) من هەر لەو چوار چێوەیەوە باسی ئەوە دەکەم، ئەگەر گومان هەبێ لە نێوان موستەلەح و لەنێوان شەرح کردنی موستەلەح، ئەبێ تۆ بگەڕێیتەوە بۆ شەرح کردنی موستەلەح، سەرۆکایەتی هەرێم پشتی بەو حالەتە بەستووە، ئەڵێ بۆ ئەوەی کە ئەم ئەلفازو مەبانیە کە هەیە گومانی تیا نەبێ، تۆ بۆم تەفسیر بکە، بگەڕێرەوە بۆ مەقسەدو مەعناکە، بۆ ئەوەی ڕوون بێ بۆ خەڵك، ئەمە یەك، دووەم، ئەو حالەتە، ئەو قاعیدیە فیقهیەمان بۆ دروست دەکات، (دع ما یریبك الى مالا یریبك) تۆ تەفسیرەکەی بۆ ئەکەی، ئەچی لەوەی کە تۆ گومانت تێدایە، تەفسیرت کرد، ئەچی بۆ شتێك کە گومانی تێدانیە، کە ئەو شەرحەو ئەو پێناسەیەی کە هاتووە، حالەتی سێیەم، زۆر گرنگە کە باسی مەرحەلەی ئینتیقالی دەکەین، کە ئێمە بە چ ئیتیجاهێك ئەچین بۆ مەرحەلەی ئینتیقالی، بەو ئیتیجاهەی کە لەسەرەتاوە باسم کرد، کە سیاسەی حکومەتە، زۆر فەرق هەیە لە بەینی ئەو موستەلەحە، لەبەینی جیاوازی بایەلۆجی وجیاوازی سۆسیۆلۆجی کە ئەمە بۆ مەجالێکی تەعریفێکی تر ئەگەڕێتەوە، کە تەعریفەکان هەیە، کە پێی ئەڵێن (جنس)، جنس جیایەو، مەفهومی جنسیش جیایە، دیسانەوە تەئکید

لەوەی کە لە قورئانی پیرۆز کە ڕەچاوی تایبەتمەندیەکانی کردووە، لە چوارچێوەی سەقافەی سائید، کەلتوری ڕۆشنبیری، دیسانەوە ئەو ئایەتە کە باسی ئەوە دەکات، (لیس الذکر کالانثی) ئەبێ بزانین لە چ سورەتێك، لە چ ئایەتێك باس کراوە، باسی کۆمەڵگایەك ئەکات، ئەڵێ خەڵکەکە جیاوازی ئەکات لە نێوان نێرو مێ، وە بالفعل ئەسلەن ناوەڕۆکی جیاکاری جەندەری ئەو ئایەتە دەخاتەڕوو، کە ئەو سەقافەیەی لەو مەرحەلەیە هەبووە، خوازیار نەبووە کە کچی ببێ، چونکە کوڕو کچ لەو سەقافە سائیدە لەیەك ئاستدا نیە، ئەمە جەوهەری مەسەلەکەیە کە بوعدێکی کۆمەلأیەتی ئەداتێ، لەبەر ئەوە ئەوەی ئێمە لە کۆمەڵگای ئێمە بەشێکین لە موجتەمەعی نێودەوڵەتی، ئەو موستەلەحە لە بەڵگەنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بەکارهاتووە، ئەو پێناسەیەی کە تەماشای تاك دەکات، بەپێی کەفائات و بە پێی لێهاتوویان، ئەمە تەئکید دەکەین کە حاڵەتی دووەم، وە پێشم وابوو باشتر بوو کە ئیحتیمالی یەکەم نەخرێتەڕوو، زیاتر ئیحتیمالی دووەم بێ، کە پێناسەکەی بۆ بکرێت، خۆش بەختانەش، ئێمە لە کۆمەڵگای ئێمە ئەوەی کە پەیوەندی بە پێناسەی زەواجەوە هەبێ، ئەوە قانونی ئەحوالی شەخسی هەیە تەعریفی کردووە، وە موحەرەماتیشی داناوە، جگە لەوە ئێمە قانونی عقوباتمان هەیە، لەبەر ئەوە ئێمە تەعامول لەگەڵ ئەم چەمکە ئەکەین، لەو سیاغەی کە لە قانونەکە هاتووە، لە سیاغەیەك لە ماددەکە باسی کردووە، ئەم سیاغەیەش ناکۆك نیە لەگەڵ قانونی عقوبات، لەگەڵ قانونی ئەحوالی شەخسی، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس بۆ جەنابت، بەڕێزان ئێستا هەموو ئەو بەڕێزانە قسەیان کرد، ئەوەی ناویان نووسرابوو، شتی وانیە، زیاد، خەلاس، لە ئیعتیرازەکەی ڕێزدار سەرۆکی هەرێم، زۆر وازحە ئەڵێ دەستەواژەی جەندەر، ئەو جەندەرەی کە لە شەش حەرف پێك هاتووە، لە بڕگەی دەیەم ماددەی دەیەمدا هاتووە، بگۆڕدرێت، یەعنی ئەو وشەیە لەوێ هەڵکەندرێت ئەو جەندەرە، لابچێت لە باتی وشەیەکی کوردی ڕەسەن، یان عەرەبی ئەگەر هەیە جێگەی بگرێتەوە، ئەگەر هەیە، ئێستا موناقەشەکە ئێوەی بەڕێز دیفاعتان کرد، ئەوانەی ویستیان بگۆڕدرێت ڕوون بوو لێرانە، ئێستا ئەیخەینە دەنگدانەوە، کێ لەگەڵ ئەوەیە دەستەواژەیەکی تر لە باتی جەندەر دابندرێت، یەعنی وشەی جەندەر لانەچێت، یەعنی وەکو خۆی بمێنێتەوە، بەلأم حاڵەتی دووەم ئەمێنێت پاش ئەوەی کە ئەڵێ وشەی جەندەر بمێنێ، شەرحەکەی، وەسفەکەی ئەوجار هەم دیسان لەسەری قسە دەکەین، ئێستا کێ لەگەڵ ئەوەیە وشەی جەندەر بمێنێ، بەلأم شەرح بکرێ، کێ لەگەڵە وشەی جەندەر ئیلغا بکرێ عەفوەن، کێ لەگەڵە تکایە دەستی بەرز بکاتەوە؟، 23 بەڕێز لەگەڵدایە، ئینجا ئەچێنە سەر بابەتەکەی تر، کێ لەگەڵدانیە، یەعنی ئەمێنێت، وشەی جەندەر ئەمێنێ، بەس شەرح دەکرێ تەفسیر دەکرێ، کێ لەگەڵدایە تکایە دەستی بەرز بکاتەوە؟، سوپاس، بە زۆرینەی دەنگ وشەی جەندەر لە ناو یاساکە ئەمێنێ، بەلأم تەوزیح دەکرێ تەفسیر دەکرێ، ئێستا بۆ تەفسیرەکەی لیژنەی یاسایی ئەو سیاغەیەی ئامادەتان کردووە بیخوێننەوە بۆ ئەوەی موناقەشەی لەسەر بکرێ.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئێمە لە لیژنەی یاسایی لەگەڵ لیژنەی ڕۆشنبیری ئەو صیاغەمان ئامادە كردووە،

(الاهتمام الخاص بمجالات الثقافة والفنون والرياضة النسوية والعمل من اجل نشر ثقافة الجندر (اي المساوات بين المرأة والرجل في الحقوق والواجبات وتكافؤ الفرص).

بە كوردیەكەی (بایەخ دانی تایبەت بە بوارەكانی كەلتورو هونەر و وەرزشی ژنانەو كاركردن لە پێناو بڵاو كردنەوەی كەلتوری جەندەر واتە (یەكسانی لە نێوان ئافرەت و پیاو لە ئەرك و مافدا، وە هەوڵ و دەرفەتی یەكسان).

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

لیژنەی ڕۆشنبیری ڕەئیتان لەسەری.

بەڕێز بكر كريم محمد(ئاسۆ):

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من لەگەڵ ئەو سیاغەیەم.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێزان كێ ئەیەوێت موناقەشە بكات، تكایە دەستی بەرز بكاتەوە؟، احمد وەرتی، پەیمان عزالدين، گەشە دارا، عبدالسلام، تارا ئەسعەدی، شەونم محمد، عزیمە نجم الدين، دانا سعيد سۆفی، ئەم بەڕێزانە ئەیانەوێت قسە بكەن، ڕێزدار د.احمد فەرموو.

بەڕێز د.احمد ابراهيم علي(وەرتی):

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دیارە لە ڕاستیدا ئیعتیرازەكەی سەرۆكی هەرێم، ڕەئی یەكەم ئەوەیە كە وشەكە لابرێت، ئەوە دیارە خرایە دەنگدانەوە، بەڵام مەبەست لێرەدا بەڕاستی پێناسە كردنی وشەكەیە، ئێمە لەجاری پێشووش لەدانیشتنی 2010/11/10 ی پەرلەمان، كە ئەوە لێرە بە زۆرینەی دەنگ پەسەند كرا، لەوێش پێناسە كرابوو، یەعنی لێرە هیچ گۆڕانكاریەك نەهاتووە، پێناسەكە لەجیاتی ئەوەی لەناو كەوانە جۆری كۆمەڵایەتی بنووسرێ، كە ئەوكاتە وشەی جەندەر هاتبوو، لەناو كەوانە مانای جۆری كۆمەڵایەتی دانرابوو، لەگەڵ ئەوەی كە ئەمجارە یەكسانی لە نێوان ئافرەت و پیاو لە ئەرك و مافدا، یەعنی هیچ جیاوازیەك نەبووە، گۆڕانكاریەك لە وشەكە دروست نەبووە، لە راستیدا، ئەو كێشەیەی كە لەناو كۆمەڵگای ئێمە لەسەر چەمكی وشەی جەندەر پەیابوو، لەكاتی خۆی من پێموایە هەمان ئەو كێشەیەی باقی ئەمێنێتەوە لە كۆمەڵگای ئێمە، بۆیە پێویست بوو بەڕاستی ڕەئی یەكەمی سەرۆكی هەرێم بە نەزەری ئیعتبار وەربگیرێت، ئەم وشەیە لابرابە، چونكە ئەم وشەیە لەناو یاسای وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان، هیچ كێشەیەك چارەسەر ناكات، چونكە ئەو فەقەرەیەی كە

لەماددەی دووەمی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان هاتووە، باس لە گرنگیدان بە بواری وەرزشی و پەرەپێدانی لایەنی ئافرەتانە، یەعنی ئەم فەقەرەی دووەم کە بۆی زیاد کراوە، (العمل من اجل نشر ثقافة الجندر)ئەمە لەکاتی خۆشی من باسم کرد لە کۆبوونەوەی پێشووتری پەرلەمان کە پڕۆژە یاساکەی تێدا پەسەند کرا، کە لە دەقەعەرەبیەکەی وشەی جەندەر نەهاتووە، تەنها (والعمل من اجل نشر ثقافة المساوات بين الجنسين في المجتمع) ئەمە کە لە هەمووکاتەکان ئێمە دەقە عەرەبیەکەمان کردووە بە ئەسڵ نەوەك دەقە کوردیەکە، بۆیە لێرەدا بەڕاستی، ئەگەر مەبەست ئەوەیە پێناسەی ئەم چەمکە ئەکەین، ئایا پێناسەی یەکەممان ڕاست بووە کە جۆری کۆمەڵایەتیمان مانا کردووە، یان ئەم پیناسەی ئەمجارەمان لە کوردیدا کردووە، یەکسانی لەنێوان ئافرەت و پیاو لە ئەرك و مافدا، من پێموایە پێناسە کردنی ئەم وشەیە لە زمانی کوردیدا بەو ئاسانیە نابێ، چونکە ئەوانەی کاتی خۆی لە کۆنگرەی قاهیرەو لە کۆنگرەکانی تر، باسیان لەم وشەیە کرد، نەیانتوانی پێناسەیەکی وازحی بکەن بەڕاستی، تەنانەت لەماددەی پێنجەم لە سی داو کە هاتووە زۆرێك لە وڵاتان بە تایبەتی وڵاتە ئیسلامیەکان تەحەفوزیان لەسەری دەربڕی، مەسەلەی ئیجهال و مەسائلی تری تێدابوو، ئەمە لەوەوە هات، کە نەتوانرا پێناسەیەکی وازح بۆ ئەو وشەیە بکرێ، بۆیە من پێموایە لێرەدا مانەوەی ئەم وشەیە، چ پێناسەی ئەمەی بۆ بکەی کە ئەمجارە هاتووە، چ لە پێناسەی پێشووتر کە لە نەوعی ئیجتیماعی، یان جۆری کۆمەڵایەتی بوو، ئەم کێشەیە باقیە لەناو کۆمەڵگای ئێمەو چارەسەر نەکراوە، لەگەڵ ڕێزمدا.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، بەڕێز ئەوە حەسم کرا، بەڕێز جەنابی سەرۆك پێشنیارەکەی داوە کە ئەگەر لابچێت لە جێگەی بێ ئەوە خرایە دەنگدانەوە، زۆرینەی ئەندامانی پەرلەمان بەو شێوەیە دەنگیاندا، ئێستا خاڵی دووەمی، یەعنی پێشنیاری دووەمی بەڕێزیان، پێناسەیەکی ڕوونتر، یەعنی داوا دەکرێت ئێستا ئەو بەڕێزانە قسە ئەکەن لەسەر ئەوە، پێناسەیەکی ڕوونتر بێ، ئەو لایەنانەی کە کۆمەڵگای ئێمە تەوەقوع دەکات سلبیاتی تیا هەیە، یان لێی ئەترسێ، ئەو بابەتە نەگرێتەوە، یەعنی مەبەست لێرە دەقیق ئەوەیە شتێکی وا حازر بکەن، کە جێگەی ئەوە بگرێتەوە، ئەو سلبیاتە کە باسی ئەکەن، کە لێی ئەترسێن، شمولی نەکات لێرە، بەڕێز پەیمان عزالدين.

بەڕێز پەیمان عزالدين عبدالرحمن:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕاستی ئەو پێناسەیەی کە هەردوو لیژنە دایان ناوە، کە بۆ زاراوەی جەندەرە بە حیساب، ڕاستیەکەی زیاتر پێ ئەچێ هەردوو لیژنە لەگەڵ ڕێزم بۆیان، ئیشیان لەسەر پەندی (نەشیش بسووتێ نە کەباب) کردبێ، چونکە ئەمە بە هیچ شێوەیەك ناچێتە چوار چێوەی پێناسە کردنی وشەی جەندەرەوە، وەکو ئەوەیە وشەکە لابرابێ، یەعنی ئەگەر ئەو پێناسەیە بمێنێتەوە، وەکو ئەوەیە خاڵی یەکەم ئێمە قسەمان لەسەری کردووە، دەنگمان بۆی دا وەکو مانەوەی جەندەر، وەکو ئەوەیە ئەوە نەمابێ، بۆیە ئەوەی کە جەنابیشت وتت، ئێمە کە پێناسەیەك دابنێین کە بەهەموو شێوەیەك هەموو ئەو گومان و دڵەڕاوکێ و تەفسیر و تەئویلانە لاببات کە

کۆمەڵگای ئێمە ئەیکات، من دڵنیات دەکەمەوە کە شتی وانیە، یەعنی پێناسەی وانیە ئەمانە هەمووی لاببات، لەبەر ئەوەی بۆخۆی جەندەر لە موقابیلی جۆری کۆمەڵایەتیە، ئەکرێ بوترێ (جۆری کۆمەڵایەتی بێ گوێ دانە یان بێ حیساب کردن یان چوونە ناو بنەمای جیاکاری ڕەگەزیەوە) چونکە ئەگەر ئێمە لەو تەفسیرانە بترسێین، یان لەوانەی کە خەیاڵی زۆربەمان بۆی ئەڕوات، هەموو ئەوانە هەیە بەبێ وشەی جەندەر هەبووبێ لە موجتەمەعی ئێمە، هەمووی هەیە هەمووی مومارەسە ئەکرێت بەبێ کەلیمەی جەندەر، بۆیە نەلابردنی جەندەر، ئەودیاردانە لائەبات، نەهێشتنەوەشی زیادی ئەکات و شەرعیەتی پێ ئەدات، تاکە زەمانەت بۆ ئەوەی کە ئەو شتانەی لێی ئەترسین، ئەو خەمانەی هەمانە بۆی، کە ئەترسین بە غەڵەت لێك بدرێتەوە، تاکە زەمانەت ئەوەیە واقعی موجتەمەعی ئێمە ئەوەیە کە ئیمکان نیە، لە پەرلەمانی کوردستان بۆ دە ساڵی تریش و بۆ بیست ساڵی تریش پرۆژەی زەواجی مسلی بێتە ئێرەو موناقەشە بکرێت، کە ئەمە گرەنتیەکی زۆر گەورەیە بۆ واقعی موجتەمەعەکەمان، کە ئەو ترسانەمان بڕەوێنێتەوە، زائیدەن ئەوەی کە بەڕێز وەزیری ڕۆشنبیری ئیشارەتی پێیدا، ئێمە تەعریفی زەواجمان لە قانونی ئەحوالی شەخسی بە وازحی هەیە، جەریمەی لواتە یان فعلی لواتە بە تاوان حیساب کراوە لە قانونی عقوباتی عیراقی، بۆیە ئەمانە زەمانەتن، بۆ ئەوەی کە ئەو تەفسیرانە هەڵنەگرێ، نەوەك ئەوەی ئێمە بە پێناسەیەکی خراپ وشەکە بچوێنین، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس بۆ جەنابت، بەڕێز گەشە دارا.

بەڕێز گەشە دارا جلال:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە ئەمە گفتوگۆی زۆری هەڵگرت، بەداخەوە تەفسیرێك کرا ئەم وشەیە کە بەکارهێنرا لە لایەن پەرلەمانی کوردستانەوە، بەدەر لە ئیرادەی موشەریع کە ئاشتی خان و پەیمان خانیش باسیان کرد، کە پێموایە ئێمە هەموو ئەندامانی پەرلەمان پەروەردەی ئەو خێزانانەین کە بەها کۆمەڵایەتیەکانیان بەلاوە گرنگەو بە هەند وەریان گرتووە، کەسمان بە دەرنین لەوەی کە خێزان بە یەکەیەکی گرنگ بزانین بیپارێزین لە هەر یەکێك لەوانەی کە دەنگیشیان نەداوە بۆ جەندەر، بەداخەوە، بەڵام دیارە جەندەر ڕەهەندێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کلتوری هەیە، بەپێی ئەوەی کە لە ستانداردی جیهانی کە بەکارهێنراوە، بۆنموونە، بەداخەوە کە کاك مەلا بەشیر باس لەوە ئەکات، باسی جنس و جیاوازی.....

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

تکایە، ڕەجائەن، ناوی مامۆستا مەلا بەشیر مەهێنە، ڕەئی خۆت بدە، ڕەجائەن، مایکەکەت بکەرەوە باسی کەس مەکە.

بەڕێز گەشە دارا جلال:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئەمە تەعریفی مەوسوعەیەكی ئەڵمانیە، كە تەرجومە كراوە، مەوسوعەیەكی علمی ئیجتیماعە، كە جنس، لەسەر ئەساسە بایەلۆجیەكە كە جیاوازی هەیە لە نێوان ژن و پیاو، ئەو ئەركە جنسیانەی لە نێوان ژن و پیاو دیاری كردووە، كە لەگەڵ لەدایك بوونمان لەدایك ئەبێ، دێتە ناو واقعەكەو كەسمان ناتوانین بیگۆڕین بۆمان نیە بیگۆڕین، بەتایبەتی لە كۆمەڵگەیەكی ڕۆژهەڵاتی ئێمە، ناتوانین بە یاسا هەندێ شت بگۆڕین، لێرە دێت تەعریفی جەندەر ئەكات، ئەڵێ (الاختلافات المستحدثة من قبل المجتمع بين النساء والرجال) كەواتە كۆمەڵگا ئەمەی بۆ من دروست كردووە، كە ئەوەی تەوەقوعیەتی لە من جیاواز بێ لەوەی كە لە پیاوەكەیەتی، (الاطفال يولدون فتيات والاولاد ويتعلمون مايتوقع المرأة منهم من حيث التفكير او السلوك الرجالي او النسوی تختلف هذه التوقعات من الثقافة والمجتمع الى ثقافة والمجتمع اخر وتتغير بمرور الزمن كما انها تحدد من يمتلك النفوذ والسلطة على هذا الامر او ذاك) كەواتە پێویستە ئێمە، ئەوەی ئەو دوو لیژنە بەڕێزە، تەعریفێك كە جامع مانع بێ، لەچوارچێوەی ئەم تەعریفەدابێ كە مەوسوعەیەكی عالەمیە و بڕیاری لەسەر دراوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

سوپاس، بەڕێز عبدالسلام بەرواری.

بەڕێز عبدالسلام مصطفى صديق:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

زۆر قسە كرا، تەسەوڕ دەكەم وەختی ئەوە هاتووە، بچینە ناو خۆدی بابەتەكەمان، ئەویش ئەو بڕیارەی كە لە لایەن بەڕێز سەرۆكی هەرێم دەرچووە، كە داوا ئەكات لە پەرلەمانی ئێمە گفتوگۆ بكەین لەسەر دوو شت، هیچ مەجالی تری نیە، یان وشەی جەندەر لە باتی ئەو دەستەواژەیەكی كوردی یان عەرەبی پەسەند كراو دابنێین، ئێمەش دەنگمان دا لەسەر مەسیرەكەی، یانیش ئێمە وشەی جەندەر بهێڵینەوە لەناو ئەو بڕگەی دەی ماددەی دووەم، بەڵام لەناو یاسایەكە پێناسەی بكەین، هەموو مەسائیلی تر، تەسەوڕ ئەكەم قسە قسە ئەكێشیت وەكو ئەڵێن، بەڕێزان جەندەر وشەیەكی علمیە، وشەیەكی زانستیە، نەعیلاقەتی بە ئاین هەیە، نە عیلاقەتی بە ئەخلاق هەیە، مەسائیلی كۆمەڵایەی من لەگەڵ هاوڕێم لەگەڵ د.صباح و ئەو بەڕێزانەی كە وتیان دەرئەنجامی وشەیەكی تەكنەلۆجی جیاوازە لە دەرئەنجامی وشەیەكی كۆمەڵایەتی، لەلایەكەوە لەگەڵ ئەوانم، بەڵام ئێمە هەموومان ئەزانین هێزی كلتورو هێزی زمان چەندە، ئاشتی خان زۆر بە جوان باسی كرد، كە لە ئەخیرەوە ئەو وشەیە لائەچێت، كاریگەری گەورەی لەناو كۆمەڵگا ئەوەی لە پشت وشەكەیە، بۆیە من تەسەوڕ دەكەم مادام وشەكە لە زمانی عەرەبی و كوردی و لە كەلتوری ئیسلامی و مەسیحی و بودی نەهاتووە، لە زانستی كۆمەڵناسی هاتووە، پێویستە بڕوا بكەین، بەو سەرچاوە سەرەكیانەی كۆمەڵناسی، واتە زانستە مرۆییەكان بێت، یان زانستە كۆمەڵایەتیەكان، بەپێی پسپۆڕی خۆم قسە ئەكەم، هەموو ئەو ئینسكلۆپیدیانە ڕێكن لەگەڵ یەك تەعریفی ئیجرائی، ئەوانەی بحوسی علمیان كردووە ئەزانن، لەتەفاسیلی تەعریف لەیەكتری

جودانە، تەعریفی موتەفق عەلەیهی، لە ئەوساتی علمی ئەزانن، هیچ نە مەشحون بە ئەیدۆلۆجیەیەك یان بە تەوەجوهێكی ئەخلاقی تر، ئەلێت ئێمە جودا ئەكرێین وەكو دكتۆر ....

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز جەنابی عبدالسلام، ئێستا سیاغەی خوێندرایەوە، ئێمە سیاغەكە موناقەشە ئەكەین، ئەوی تر تەواو بوو ڕۆیشت، تكایە نا.

بەڕێز عبدالسلام مصطفى صديق:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان هەوڵەدەم، ئەو سیاغەی من پێشنیاری ئەكەم موقەدیمەیەك بدەم، چونكە مەسەلەیەكی ئیختیساسیە، شەرت نیە هەمووومان لەو ئیختیساسەبین ، لە ئیختیساسی خۆم وەكو موعەلیم، وەكو یاسازان ئیختیساسم هەیە، بەڵام ئەمە ئیختیساسی عیلمیە، من ڕەئی خۆم نادەم، جەندەر تێڕوانینی كۆمەڵگایە بۆ تاكەكان لەسەر ئەساسی جۆرە بایەلۆجیەكەی، واتە ئافرەتە یان پیاوە، ئەو ناو ڕۆڵی كە بە شایستەی ئەزانی لەسەر ئەو ئەساسە ئەبێت، واتە دوو موهەندس بە یەك چاو تەماشا ناكرێن، بەڵكو ئافرەتەكە ڕۆڵێكی هەیە، بۆیەش ناوەكانمان نازك و نازدارو تریسكەو، ئەوە بەدرخان و شێرو دلێر و زیرەكە، واتە كۆمەڵگا سیفەتێكم ئەداتێ ڕۆڵێكم شایستە ئەبینێ لەسەر ئەساسی من، بۆیە منیش دەنگم ئەخەمە پاڵ دەنگی پەیمان خان و گەشە خان، ڕێزی زۆرم هەیە بۆ بەڕێزانی لیژنەی یاسایی و لیژنەی ڕۆشنبیری، جەنابی سەرۆك داوای شی كردنەوەكە ئەكات، من ئەڵێم ئەو پێشنیارەی خوارەوە كە سۆزان خانیش بەشێوەیەك باسی كرد، گەشەخانیش، ئەبینە سێ كەس، هاتووە لەوێ، كاركردن لەپێناو بڵاو كردنەوەی كەلتوری جەندەر(جۆری كۆمەڵایەتی) پێشنیار دەكەم بۆ جێبەجێ كردنی هەردوو داخوازیەكەی جەنابی سەرۆك، بڵێین بڵاو كردنەوەی كەلتوری جۆری كۆمەڵایەتی-جەندەر، ئەمە یەكەمین مەتلەبی بەڕێزیان بوو، وشەیەكی شایستەی كوردی بۆ بدۆزینەوە كە موتەفەقە، جۆر لە ڕووی زمانەوە، د.شاهۆ جارێكی تر زۆر بە تەفسیل بۆمان باسی كرد، واتە پێشنیاری منی موحەدەد كە بووینە سێ، بڵاو كردنەوەی كەلتوری جۆری كۆمەڵایەتی-جەندەر قەوس تاوەكو جەندەرەكە شەرح بكەین ئەوەی كە جەنابی سەرۆك داوای كردووە،(تێڕوانینی یەكسان بۆ تاكەكانی كۆمەڵگا لەسەر بنەمای پسپۆڕی و لێهاتوویی و شارەزایی، نەوەك ڕەگەزو پێگەی كۆمەڵایەتی) ئەمە تەعریفی جەندەرە علمیەن، ڕەچاو كردنی ئەگەر ئیزافە بكەین، ئەمە لە پلانەكانی وەرزشی و هونەری و ڕۆشنبیری وەزارەت، نەسەكەتان بۆ بڵێم تاوەكو بینووسن، سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز تارا ئەسعەدی كەرەمكە.

بەڕێز تارا تحسين ئەسعەدی:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەڕاستی قسەیەکی زۆر کرا لەسەر ئەم وشەیە، کەمن بە وشەیەکی دادەنێم، کە لەناو هەرێمی کوردستان خۆی هەر هەیە، لە ئاینی ئیسلامیش وەکو کۆمەڵگایەکی ئیسلامی بە شانازیەوە ئـەڵێم، کـە جەنـدەر بەلأنـسی بـێ، یان باس کردنی یەکسانی بێ لە نێوان پیاو و ژن، هەر خۆی لەناو قورئان هەیە وابزانم لـە سـورەی (الحجـرات) خۆی ئەڵێ (بسم الله الرحمن الرحيم)(يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم).......

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

ڕەجائەن، وتمان پێناسەیەکمان ئەوێت، مەجال نـادەم لـەوە زیـاتر، ڕەجائـەن، لـەوە دەرمەچـوو، پێناسـەیەکت هەیە فەرموو، نیە، دانیشە.

بەڕێز تارا تحسين ئەسعەدی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەناو کۆمەڵگاکەمان هەیە، بەڵام وشەکە بەنامۆ دیارە، لەبەر ئەوە ئەگەر جەنابی سەرۆکی هـەرێم، دەڵـێ یـان پێناسەی بکەن، بەرێك و پێکی وشەیەکی کوردی هەڵبژێرن لەباتی، هەردوکمان وابزانم کرد، تەئیدم هەیە بۆ سۆزان خان و بۆ کاك عبدالسلام، کە ئێمـە پێناسـەی جەنـدەر وەکـو ڕۆشـنبیریەك، وەکـو کەلتوریـەکی جـۆری کۆمەڵایەتی، کەبەمانای تێڕوانین بـە یەکسانی بـۆ تاکـەکان، لەسـەر بنـەمای شـارەزایی و پـسپۆری و توانـا لـە هـەردوو ڕەگەزەکـە، پێگـەی کۆمەڵایـەتی و هونـەری، وەرزشـی بگرێتـەوە، ئەگـەر ئێمـە تەماشـای بنـەماکانی بکەین، بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی، چوار شت ئەگرێتەوە، کەوابزانم پیاو پێش ژن ئەگرێتەوە، ژنیش لەگەڵی تەواوکەرە بۆی، یەکەم، (المساواة في الحقوق والواجبـات بـين الرجـل والمـرأة)دووەم، (العدالـة في تكـافؤ الفـرص) سێیەم (التمكين) مەسەلەیەکی سینی هەیە ئەڵێ، لەباتی ئەوەی تۆ ماسیەکەی بۆ بگری فێری بکە چۆن ماسی بگرێ، ئێمەش ئەم وشەیە زۆر نامۆیە لە لامان، (دع مايريبك الى مالا يريبك) بالفعل ئێستا وابـزانم دوای ئـەم شەرح کردنە، تەمکین کردن و بە توانا کردنی ئەو بەشانەی لە پیاو لە ژن بۆ ئەوەی ڕۆڵی خۆیان بە جوانی لە ناو کۆمەڵگا ببینن، ئەمە هەدەفی وشەی جەندەرە، چوارەم خاڵ کە زۆر زۆر گرنگە(تكاملی أدوار)ە، واتە چۆن پیاو و ژن تەواوکەرن بۆ یەکتری.....

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

تارا خان، پێشنیارەکەت چیە؟، ڕەجائەن، یان دانیشە، چونکە شەرحم بۆ مەکە، پێشنیارەکەمان بدەرێ.

بەڕێز تارا تحسين ئەسعەدی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

برای بـەڕێز ، جـەنابی سـەرۆك، مـن پێشـنیازەکەی خـۆم وت، وابـزانم ئەگـەر ئەشـێلێن ئەیلێمـەوە، پێناسـەی جەندەری(ڕۆشنبیری جۆری کۆمەڵایـەتی) گـۆڕینی بـەو وشـەیە، بـەمانای (تێڕوانینـی یەکسـانی بـۆ تاکـەکان لەسەر بنەمای شارەزایی، پسپۆری، توانایی، هەردوو ڕەگەز، پێگەی کۆمەڵایەتی، هونەری، وەرزشی، هـەروەها تەندروستی، دوور کردنەوەش لە هەموو نەخۆشیەکان کە سەبەب کارە بۆ مردن)، ئەمە پێشنیازی من بوو بـۆ پێناسەکە، سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز شەونم خان كەرەمكە.

بەڕێز شەونم محمد غریب:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بێگومان پشتگیری تەواو لە بۆ ئەو بۆچوونەی هاوڕێكانم ئەكەم كە كاك عبدالسلام و گەشە خان و هاوڕێیانی تر، كە بۆ ڕوونكردنەوەی پێناسەی جەندەر، مانەوەی وشەكەو ڕوونكردنەوە بەو شێوەیەی كەباسی لێ كرا، ئەمەوێ یەك ئیزافە بكەم لێرە، ئەگەر بكرێت، ئەم وشەیە خۆی بەكارهاتووە بۆ گوزارش كردن لە بەرز كردنەوەی پێگەی ژنان و، ڕەخساندنی هەلی یەكسان لەكایەكانی ژیاندا، بۆ هەردوو ڕەگەزەكە، نێرو مێ بەبێ ئەوەی جیاوازی ڕەگەزی هەبێ لەنێوانیاندا، سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

سوپاس، بەڕێز عظیمة نجم الدین كەرەمكە.

بەڕێز عظیمة نجم الدین حسن:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دیارە بۆخۆی وشەی جەندەر كەئێستا موشت و مڕێكی زۆری لێ كەوتۆتەوە، من پێموایە ئەم وشەیە كە هاتۆتە ناو فەهەنگ و زمانی ئێمەوە، وشەیەكی نامۆ نیە، ئەمە وشەیەكی جیهانیە، پێموایە هیچ كێشەیەك دروست ناكات، ئەگەر ئێمە بێین لێكۆڵینەوەیەكی وردی لەسەر بكەین لەسەر ئەوەی كە ئەم وشەیە لە فەرهەنگ و كەلتوری داب و نەریتی ئێمە گونجاویەكەی چۆنە، ئێمە ئەتوانین پێناسەیەكی بەو شێوەیەكی بۆ دابنێین، ئەتوانین سوودی لێ ببینین، بەڵام ئەم وشەیە، وشەیەكی ترسناك نیە، بەو شێوەیەی ئێمە بە ماناكەی كە لەهەر شوێنێك لە ناو هەر فەرهەنگ و زمانێك بە شێوەی جیا جیا تەفسیری بۆ كراوە، من پێموایە وشەی جەندەر كە لەوەزارەتی ڕۆشنبیری ئەم وشەیە بەكارهاتووە بۆ زیاتر بایەخدان، لێرە ئەڵێ بایەخدانی زیاتر بەبوارەكانی هونەرو وەرزش و ڕۆشنبیری و لە ڕووی كۆمەڵایەتیەوە بە ژنان، ئەم بایەخدانە تایبەتە بۆ ئەوەی كە یەكسانی جەندەری دروست بێ، لەو حاڵەتەدایە كە كۆمەڵگای ئێمە هێشتا نەهونەرو نەوەرزش و نە ڕۆشنبیری وەكو پێویست ژن تیای بەشدار نەبووە، ئەمە نایەكسانیەكی دروست كردووە لەناو كۆمەڵگایا، بەم شێوەیە لە ڕووی كۆمەڵایەتیشەوە وشەی جەندەر واتە لە پشتی دەم و چاوەكانەوە ئەرك و ماف ئەدرێت بە ئینسان، نەوەك لەسەر ئەوەی كە ئەمە چ ڕەگەزێكە، واتە جۆر دەور نابینێت لەم حاڵەتە، چ جۆرێكە، بەڵام لێرەدا كە ئەڵێ ئەرك و ماف، واتە هەردوو ڕەگەز وەكو یەك سەیر دەكرێت، من لێرەدا یەك پێناسە بۆ ئەو حاڵەتە، من پێموایە وشەی جەندەر واتە جۆری كۆمەڵایەتی واتە (یەكسانی لەئەرك و مافدا) واتە لە پشتی دەم و چاوەكانا سەیری ئینسان دەكرێت، ڕۆڵ و ئەركی پێ ئەدرێت، بەڵام لە ڕووی ئەوەی كە لە ڕووی ڕۆشنبیری و هونەری و وەرزش و كاری كۆمەڵایەتی، واتە یەكسانی ئەگەیەنێ، واتە یەكسانی جەندەری لەم ئەركانەدا، سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، بەڕێز دانا سعید سۆفی کەرەمکە.

بەڕێز د.دانا سعید سۆفی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێموایە ئێمە ئیتیفاقمان کرد لەسەر ئەوەی کە وشەی جەندەر بمێنێتەوە، دەنگمان لەسەری دا، جا بۆیە پێموایە هەر پێشنیارێکی تر بۆ ئەوەی تەرجەمە کوردیەکە پێش ئەوە بکرێ، ئەوە پێموایە نا یاسایی دەبێ، بۆیە وشەی جەندەر دەبێ بمێنێتەوە، ئەگەر بمانەوێ تەرجەمەی کوردی بکەین دەبێ بنووسین (جۆری کۆمەڵایەتی) نەوەك جۆری کۆمەڵایەتی پێشی جەندەر بکەوێ، ئەوە یەکەم، دووەمیان پێموایە هەڵەیەکی زۆر گەورەیە، ئەگەر ئێمە پێمان وابێ یەکێك لە ئەرکەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری ئەوەیە کلتوری جەندەری بلاّو بکاتەوە، لەبەر ئەوەی تەواو تناقضی ئەرکی وەزارەتی ڕۆشنبیری دەبێ، لەبەر چی؟، لەبەر ئەوەی تۆ ئەگەر کەلتوری جەندەری بلاّو بکەیەوە، وەزارەتی ڕۆشنبیری واتە، ئەوەی کە پێی دەڵێن باوك سالاری، ئەوەی کە پێی دەڵێن ئەو ڕۆڵە کۆمەڵایەتیانەی کە پێش وەخت بەجیاوازی دراوە بە ژن و بە پیاو، واتە دووبارە ئینتاجی دەکەیەوە، بۆیە هەڵەیەکی زۆر گەورەیە ئێمە بڵێین کەلتوری جەندەری بلاّو دەکاتەوە، بەڵکو دەتوانین بڵێین بلاّو کردنەوەی زانستی جەندەری ، یەعنی کەلتوری جەندەری هەموو کۆمەڵگایەك کەلتورێکی جەندەری هەیە، یەعنی بە پێی ئەو نۆرمە کۆمەڵایەتیانەی کە هەیەتی لەو موجتەمەعە، دەوری ژن و دەوری پیاوی بە جیاوازی دیاری کردووە، بۆ نموونە ئێمە لە کۆمەڵگای خۆمان ئەگەر ئێستا لەو مەمەڕە، بوتڵێك غاز هەبێ بمانەوێ بیگوازینەوە، ژنێك و پیاوێك بەوێدا بڕۆن چاوەڕوانیمان ئەوەیە کە پیاوەکە بوتلە غازەکە بگوازێتەوە نەوەك ژنەکە، یەعنی جیاوازیەکەمان داناوە، بەهەمان شێوە، ئەگەر کوڕێکمان ببێ کەرەستەی فوتبۆڵی بۆ دەکڕین، ئەگەر کچێکمان ببێ بووکۆکەیەکی بۆ دەکڕین، یەعنی ئەوە کەلتوری جەندەری هەر کۆمەڵگایەکە، بەلاّم ئەگەر وەزارەتی ڕۆشنبیری بێ ئەو کەلتورەمان بۆ بلاّو بکاتەوە، ڕاستی ئەو ئەرکەی هەرنەبێ باشترە، جا بۆیە پێموایە لە تەعریفەکە تەعریفێکی زۆر زۆر بە هەڵە نووسراوە، دەبێ لەجیاتی بلاّو کردنەوەی کەلتوری جەندەری بێ، دەبێ زانستی جەندەری بێ، بۆیە ئەو مەترسیانەی کە هاوکارانیشم لێرە هەیانە، لەو مەجالە دەڕەوێتەوە، لەبەر ئەوەی ئەوکاتە ئێمە وەکو زانستێك تەماشای دەکەین، وشەی جەندەر بارگاوی ناکەین بەهیچ ئایدۆلۆژیایەك، بەڵکو وەکو بۆ نموونە، لە هەموو زانکۆکانی دونیا چەند دەرسەدی هەیە دەخوێندرێ، دەخوێندرێ بەو مانایەی کە لەموجتەمەعی ئێمە ئەوەیە وا دەکات کە ئێمە بە شێوازی جیاجیا تەماشای ڕۆڵی ژن و ڕۆڵی پیاو بکەین، بەلاّم لە هەمان کاتدا ئەو نۆرمە کۆمەڵایەتیانە هەیە، پێویست ناکات ببنە هۆی ئەوەی کە ئێمە لە ئەرك و مافدا بە جیاوازی جیاکاری دابنێین لە بەینی ژنان و پیاوان، لە هەلی کاردا جیاوازی دابنێین لەبەینی ژن و پیاودا، بۆیە من پێشنیار دەکەم لەجیاتی هەمان ئەو سیاغەیەی بابڵێین لیژنەی یاسایی کردیان، لەجیاتی ئەوەی بڵێین بلاّوکردنەوەی کەلتوری جەندەری، بکرێت بە زانستی جەندەری بە چ مەبەستێك، لەبەر ئەوەی وەکو گوتم کەلتوری